

แผนการสอนประจำบทที่ ๒

รายวิชา การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียน

Buddhist Affairs Management in ASEAN

บทที่ ๒ การบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา

Development of Organization for the Administration in Cambodia

หัวข้อย่อย

๑. บทนำ
๒. ประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา
๓. พระพุทธศาสนากับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในประเทศกัมพูชา
๔. การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา
๕. พระพุทธศาสนานิกายธรรมยุติกนิกายกับพัฒนา การทางการเมืองระหว่างไทยกัมพูชา
๖. การเข้ามาของธรรมยุติกนิกายและผลต่อสังคมกัมพูชา
๗. พระพุทธศาสนาหายไปจากกัมพูชา
๘. การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาในกัมพูชา
๙. สรุป

สรุปแนวคิดที่สำคัญ

การบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา นับว่ามีความสำคัญอีกกรณีหนึ่งที่ปรากฏในอดีต การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในกัมพูชา ที่จำเป็นและมีส่วนสำคัญต่อการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา โดยมีประวัติและพัฒนาการมาต่อเนื่องยาวนานนับแต่อดีต โดยเป็นการบริหารจัดการที่จะก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับประวัติศาสตร์กัมพูชา

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาความหมายการจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา
๒. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการจัดองค์กรบริหารเกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนาในกัมพูชา
๓. เพื่อศึกษาการจัดองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ในกัมพูชา อาทิ องค์กรปกครองคณะสงฆ์ องค์กรทางการศึกษา องค์กรอื่น ๆ
๔. เพื่อศึกษาแนวโน้มของกิจการพระพุทธศาสนาต่อการบริหารองค์กร

กิจกรรมระหว่างเรียน

๑. ผู้เรียนศึกษาจากเอกสารประกอบการสอนบทที่ ๒
๒. อาจารย์ผู้สอนบรรยายตามเนื้อหาที่กำหนด
๓. ผู้เรียนซักถาม
๔. อาจารย์ผู้สอนสรุปเนื้อหาประจำบท
๕. ผู้เรียนตอบคำถามประจำบทเพื่อการประเมินผลการเรียน

สื่อการสอน

๑. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา
๒. เอกสารประกอบการสอนบทที่ ๒
๓. สื่อ Power point ประจำบท
๔. สื่ออื่น ๆ อาทิ เช่น Flip Chart

การประเมินผล

๑. ประเมินผลจากความสนใจขณะศึกษาของผู้เรียน
๒. การซักถามของผู้เรียน
๓. การสอบกลางภาค

บทที่ ๒

การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

บทนำ

พุทธศาสนาในประเทศไทย จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง การจัดการพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม จากการศึกษาวิเคราะห์องค์รวมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จะเห็นแนวโน้มและทิศทางของพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย รวมไปถึงพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยว่ามีพัฒนาการและควมเป็นมาอย่างไร ซึ่งประมวลรวมถึงพัฒนาการและความเป็นมาได้ คือ

๑) พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนที่เรียกว่ากัมพูชา ตั้งแต่สมัยหลังสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระมหากษัตริย์ทรงยอมรับพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติ สืบทอดกันมาเป็นยุคสมัยคือ (๑) ยุคพุนัน ซึ่งมีลักษณะของพระพุทธศาสนามหายาน (๒) ยุคเจนละ ซึ่งมีลักษณะเป็นพระพุทธศาสนามหายาน (๓) ยุคพระนครซึ่งพระพุทธศาสนาถึงความเจริญถึงขีดสุดในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งนับว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา และ (๔) ยุคหลังพระนคร พระพุทธศาสนาเถรวาทได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่ในระยะที่เขมรแดงมีอำนาจ พระพุทธศาสนาถูกปราบปรามจนสิ้นสูญ พอหมดยุคของเขมรแดงแล้ว พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง จนกระทั่งเป็นศาสนาประจำชาติที่ได้รับการบรรจุไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

๒) เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยแล้ว ได้มีการจัดการด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของแต่ละยุค กระทั่งในปัจจุบัน การจัดการด้านการปกครอง คณะสงฆ์ กัมพูชามีองค์กรการปกครองสูงสุดโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้นำทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย และมีการปกครองคณะสงฆ์ระดับรัฐถึงระดับวัด พระสงฆ์มีความตระหนักถึงประวัติศาสตร์ มีความเป็น “พระสงฆ์ของชาวบ้าน” การจัดการด้านการศึกษา ปัจจุบันมีองค์กรจัดการศึกษาโดยอิสระคือจัดการเรียนการสอนที่วัด และองค์กรที่รัฐบาลอุปถัมภ์ มีสถาบันการศึกษาที่มีความพร้อมที่จะรองรับการเปิดประชาคมอาเซียน เช่น มหาวิทยาลัยพุทธศึกษา ที่จัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรภายในประเทศไทย

๓) พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยเป็นระยะเวลานาน เป็นเหตุให้สังคม วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนาพัฒนาการเป็นกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกันอย่างเหนียวแน่น ประชาชนยึดมั่นในพระรัตนตรัย แล้วแสดงออกมามีความเคารพให้ทาน รักษาศีล เจริญกุศล ตามเทศกาล เช่น วันธรรมสวนะ (ทะเลสังฆ) มีประเพณีสิบสองเดือน (ทวารสมเียะ) ที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมประเพณี สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดกระบวนการ “วิถีพุทธแบบกัมพูชา” แม้ว่าประเทศไทยเคยตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส แต่อิทธิพลของฝรั่งเศสไม่สามารถเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมเชิงพุทธได้ แม้จะได้รับผลกระทบจากสาเหตุทางการเมืองในช่วงเขมรแดง ทำให้วัดถูกทำลาย พระสงฆ์กว่า ๖๐,๐๐๐ รูป ทั่วประเทศถูกบังคับให้สาสิกขาไปใช้แรงงานในชนบทก็ตาม แต่พระพุทธศาสนาได้รับการยกคืนกลับมาให้เป็นส่วนสำคัญของสังคมกัมพูชา และกลายเป็นส่วนสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมและชุมชนให้เกิดการคืนกลับพื้นที่กลับ

ร่วมกัน ดังนั้นในภาพรวมของพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของวสังคัม ซึ่งได้ทำการศึกษาทั้งในส่วนของประวัติและพัฒนาการของการของพระพุทธศาสนาในองค์รวม รวมทั้งทิศทางอันพึงพัฒนาให้เกิดเป็นการขับเคลื่อนให้ก้าวไปข้างหน้า จนกลายเป็นส่วนสำคัญและส่วนหนึ่งของสังคัม ทำให้กลายเป็นพลังทางในการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา ทั้งในส่วนของแนวทางการบริหารองค์กรสงฆ์ การบริหารกิจการพระพุทธศาสนา ในองค์รวม เช่น การศึกษา การเผยแผ่ การปกครอง เป็นต้น ซึ่งจะได้ศึกษาและนำเสนอต่อไป

ประวัติและพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชา

ประเทศไทยกัมพูชาได้รับอารยธรรมที่รุ่งเรืองมาจากอินเดียไว้เป็นสมบัติของชาติ เป็นมรดกของโลกตั้งแต่อดีต ศาสนาที่ชาวกัมพูชานับถือซึ่งรับมาจากอินเดียคือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธซึ่งรับเข้าในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตเข้ามาในสุวรรณภูมิ อันมีพระโสณะและพระอุตตระเป็นหัวหน้าคณะ เป็นสายที่ ๘ ทั้งสองศาสนาต่างพยายามชิงอิทธิพลกันอย่างหนักในหมู่ประชาชนธรรมดาไปจนถึงชนชั้นสูง อำมาตย์ พระราชวงศ์และพระมหากษัตริย์ สมัยใดพระมหากษัตริย์นับถือศาสนาพราหมณ์ ๆ ก็เจริญรุ่งเรือง สมัยใดนับถือศาสนาพุทธ ๆ ก็เจริญรุ่งเรือง บางสมัยนับถือศาสนาพราหมณ์และนับสนุนอุปถัมภ์ศาสนาพุทธไปด้วยกัน ทำให้ศาสนาทั้ง ๒ ยังคงฝังรากลึกในใจของชาวกัมพูชาตลอดมา ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะเหลือเพียงศาสนาพุทธเถรวาทก็ตาม จากอดีตศาสนาพราหมณ์สามารถแย่งพื้นที่การนับถือได้สำเร็จโดยยึดฐานชนชั้นผู้ปกครองได้มากกว่า อันจะเห็นได้จากรายชื่อพระมหากษัตริย์ของกัมพูชาตั้งแต่ยุคแรกจนถึงราว พ.ศ. ๑๗๐๐ เศษเป็นต้นมา ล้วนมีจารึกนามเป็นสันสกฤต และปราสาทที่สร้างล้วนเพื่อบูชาในศาสนาพราหมณ์ เป็นส่วนมาก พ.ศ. ๑๗๐๐ สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ถือว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะพระมหากษัตริย์กัมพูชาศรัทธาเคารพนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะเป็นที่พึ่งอาศัย กลายมาเป็นพุทธมามกะโดยสมบูรณ์ ต่อมา แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะถูกเบียดเบียน เพราะตกเป็นประเทศในอารักขาอาณานิคมฝรั่งเศส แต่ก็ประทับประคองตัวอยู่รอดมาได้ จนวาระสุดท้ายพระพุทธศาสนาได้ถูกทำลายเพราะชนชาติเดียวกัน นำโดยนายพลตและพวกก่อสงครามกลางเมือง เรียกว่าสงครามล้างเผ่าพันธุ์กัมพูชา หลังสงครามสงบ พระมหากษัตริย์กัมพูชา ขุนนางและประชาชนจึงได้ช่วยกันฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสถาพรตราบถึงปัจจุบัน

พระพุทธศาสนากับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในประเทศไทยกัมพูชา

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยกัมพูชามีความเป็นพลวัตคู่ขนานกัน กล่าวคือ เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง วัฒนธรรมเชิงศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองไปด้วยกัน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่ถูกจัดระบบให้อยู่ในรูปของประเพณีสิบสองเดือนและพิธีชีวิตของประชาชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากพลวัตของวัฒนธรรมที่เคียงคู่กับพระพุทธศาสนาในสองมิติ คือ ๑) วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม ๒) วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม ซึ่งในที่สุดแล้วจะกลายเป็นวิถีปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้

วัฒนธรรมในมิติของรูปธรรม วัฒนธรรมในมิตินี้มีความเป็นพลวัตสูง กล่าวคือการสร้างศาสนสถาน ล้วนเกิดจากพลังศรัทธา จากประวัติศาสตร์กัมพูชาพบว่า กษัตริย์แต่ละพระองค์ได้แสดงศรัทธาในการสร้างปราสาท อันเป็นแรงจูงใจในศาสนาทั้งสิ้น แต่สิ่งเหล่านี้ไม่อาจยืนยันถึงความเป็นชาวพุทธอย่างแท้จริง หากไม่มีการปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้จากวัฒนธรรมในมิตินามธรรม จึงกลายมาเป็นรูปแบบวิถีชีวิตตามที่ปรากฏในประเพณีสิบสองเดือนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราว เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนา หรือเกี่ยวข้องกับพระรัตนตรัย ซึ่งมีความสำคัญระดับพระราชวังมาตั้งแต่อดีต และประเพณีเหล่านี้ล้วนเกิดจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในมิติของนามธรรมที่มีอยู่ในบุคคลตั้งแต่อดีต แต่เมื่อแปรความเชื่อมาเป็นภาคปฏิบัติ จึงเป็นประเพณีที่ชาว กัมพูชาได้ช่วยสืบต่อมาถึงปัจจุบัน บางประเพณีอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความเหมาะสม

วัฒนธรรมในมิติของนามธรรม มิตินี้มีพื้นฐานมาจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความเชื่อในหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา แม้ว่าเป็นอุดมการณ์ในความเห็นของคนทั่วไป แต่สำหรับพุทธศาสนาแล้ว สิ่งที่เป็นนามธรรมถือว่าเป็นแก่นสาระสำคัญที่ฝังรากลึกและตรึงจิตใจของแต่ละบุคคล และสามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ เช่น ความเชื่อหลักกรรมในเรื่องกรรม ความเชื่อในผลของกรรม ความเชื่อว่าทุกคนมีกรรม และความเชื่อในพระโพธิญาณของพระพุทธเจ้า ซึ่งในที่สุดแล้ว ความเชื่อเหล่านี้ได้กลายมาเป็นวิถีปฏิบัติโดยผ่านกระบวนการของท่าน ศิล ภาวนา

จะเห็นได้ว่า ประเพณีที่กำหนดไว้ในสิบสองเดือนจะมีแก่นสาระที่เน้นการให้ทาน รักษาศีลและเจริญภาวนา การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น เมื่อถึงเดือนสิบนับตามจันทรคติ ชาว กัมพูชาต้องทำพิธีโถกนาค ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นวาระของชีวิต ประชาชนชาว กัมพูชาจะยากดีมีจน อยู่ส่วนไหนของประเทศ จะต้องทำพิธีโถกนาค คือ พิธีทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษ

ดังนั้น เมื่อนับวาระรอบของประเพณีสิบสองเดือนจึงเป็นวิถีพุทธ มีพลวัตขับเคลื่อนตามวงจรชีวิต แม้บางเดือนมีมูลเหตุจากการประสมประสานกับพิธีพราหมณ์ด้วยก็ตาม แต่สำหรับชาว กัมพูชาแล้ว เขาสามารถอธิบายได้ในเชิงพุทธ

การเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศกัมพูชา

พบว่ากระบวนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมได้ทำผ่าน ๓ กระบวนการ คือ

(ก) ผ่านความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ความศรัทธานี้แสดงออกด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่เป็นรูปธรรม คือ ผ่านการสร้างปราสาท การสร้างวัง สร้างวัด ชาวพุทธกัมพูชามีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดูได้จากประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยพูนันเป็นต้นมา การสร้างปราสาทมีลักษณะพุทธมหายาน ปัจจุบันปราสาทเป็นสัญลักษณ์ของประเทศที่ปรากฏในธงชาติ และศาสนสถาน คือวัดหรือสิ่งปลูกสร้างในวัดปัจจุบันก็ปรากฏศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมจากปราสาทด้วย ปัจจุบันปรากฏรูปธรรมจากการสร้างวัง สร้างวัดอย่างชัดเจน

ความศรัทธาเป็นนามธรรมเกิดผ่านคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ เชื่อในหลักกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

(ข) ผ่านบทบาทของพระมหากษัตริย์หรือผู้นำ

พระมหากษัตริย์ของประเทศกัมพูชาเป็นพุทธมามกะ อุปลัมภ์พระพุทธศาสนาและเกื้อกูลต่อสถาบันสงฆ์ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ชนชั้นปกครองจึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในประเทศกัมพูชา ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาได้รับการบรรจุให้เป็นศาสนาประจำชาติ นับได้ว่าเป็นความมั่นคงในระดับหนึ่ง

(ค) ผ่านกระบวนการความขัดเกลาทางสังคม

เกิดจากการสืบเนื่องที่ยาวนานของพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาและได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์ ความขัดเกลาทางสังคมถูกซึมซับโดยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาผสมผสานเข้าไปในวิถีชีวิตของชาวกัมพูชา การทำบุญทำทาน การรักษาศีล ถืออุโบสถศีล เป็นสิ่งที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาให้เยาวชนเห็นและปฏิบัติตามด้วยความเชื่อเลื่อมใส ความขัดเกลาทางสังคมยังเกิดเป็นประเพณีผู้ชายได้รับการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาธรรม อบรมศีลธรรมจรรยาอีกด้วย ส่วนผู้ชายที่ไม่ได้บรรพชาอุปสมบทจะใช้ชีวิตช่วงหนึ่งในการเป็นเด็กวัด เป็นอุบาสกรับใช้ศาสนบุคคลในวัดจนกระทั่งจบการศึกษาหรือมีคู่ครองเรือนต่อไป

การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา

๑. การจัดการด้านการปกครอง

การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในส่วนการปกครองได้มีการจัดการพระพุทธศาสนาในแบบ องค์กรปกครอง โดยมีมหาเถรสมาคม ที่เขมรเรียกว่า สังฆสภา ทำหน้าที่ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนสูงสุดของประเทศทั้งในรูปแบบการบริหาร และการจัดการ โดยแต่ละนิกายจะมีสภาของตัวเองในการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา โดยในประเทศกัมพูชามีองค์กรปกครองสูงสุดเรียกว่า

นิกายและการปกครองคณะสงฆ์ระหว่างนิกาย กัมพูชาปัจจุบันมีแบ่งเป็น ๒ นิกาย คือมหานิกาย และธรรมยุติกนิกาย โดยมีรูปแบบ แบบแผนทางการปกครอง ที่ไม่แตกต่างกันในโครงสร้าง แต่มีการบริหารแยกส่วนกันตั้งแต่ระดับสังฆราช ไปจนถึงเจ้าอาวาส โดยทั้งหมด ทำให้เกิดการบริหารองค์กรโดยมีกระทรวงธรรมการ ทำหน้าที่ประสานงานจากภาครัฐในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้าน ๆ ต่าง ๆ ในกัมพูชา

ภาพที่ ๒.๑ สมเด็จพระสังฆราชกัมพูชาฝ่ายธรรมยุติกนิกาย และมหานิกาย กับความสัมพันธ์ทางศาสนา ระหว่างไทยกัมพูชาในการประชุมผู้นำชาวพุทธ

ภาพที่ ๒.๒. สมเด็จพระสังฆราชเทววงศ์ วัดอุณาโลม กรุงเทพมหานคร

โครงสร้างการบริหารการปกครอง ในฝ่ายมหานิกายมีสมเด็จพระราชาคณะฝ่ายมหานิกายมีจำนวน ๑๒ รูป อันประกอบด้วย สมเด็จพระอัครมหาสังฆราชาธิบดี กิตติอุสเทสบัณฑิต เทพ วงศ์ สมเด็จพระสังฆราช คณะมหานิกาย เจ้าอธิการวัดอุณาโลม ซึ่งเป็นศูนย์กลางการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาที่วัดอุณาโลม

ภาพที่ ๒.๓ สมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดี กิตติอุสเทสบัณฑิต นนธ์ แจ๊ต สมเด็จพระสังฆนายกฝ่ายมหานิกาย แห่งราชอาณาจักรกัมพูชา วัดปทุมวดีราชวราราม

ภาพ ๒.๔ สมเด็จพระธรรมลิขิต สมเด็จพระสังฆนายกทรงรูปที่ ๑ สมเด็จพระอธิบดีเถรสภาสงฆ์ (ประธานเถรสภาพระพุทธศาสนา) สมเด็จพระโพธิวงศ์ สมเด็จพระสังฆนายกทรงรูปที่ ๒ รองประธานเถรสภาพระพุทธศาสนารูปที่ ๒

ภาพที่ ๒.๕ สมเด็จพระวันรัต สมเด็จพระสังฆนายกทรงรูปที่ ๓ รองประธานเถรเถรสภาพระพุทธศาสนา
รูปที่ ๑ สมเด็จพระมหาอรียงค์ รองประธานเถรเถรสภาพระพุทธศาสนา รูปที่ ๓

ภาพที่ ๒.๖ สมเด็จพระอุดมจริยา สมาชิกเถรเถรสภาพระพุทธศาสนา สมเด็จพระอุดมมุนี
สมาชิกเถรเถรสภาพระพุทธศาสนา

ภาพที่ ๒.๗ สมเด็จพระอุดมวงษา สมาชิกเถรเถรสภาพระพุทธศาสนา และสมเด็จพระอุดมปัญญา
สมาชิกเถรเถรสภาพระพุทธศาสนา

ภาพที่ ๒.๘ สมเด็จพระสาภายะมุนี สมาชิกเถรสภาพะพุทธศาสนา และสมเด็จพระพุทธชัยมุนี
ประธานเลขาธิการคณะสังฆนายก สมาชิกเถรสภาพะพุทธศาสนา เจ้าคณะราชธานีพนมเปญ

เขมรសម្តេចព្រះបាទសីហនុ
 ព.ស. ២៥៦៣

វេទនាសម្តេចព្រះបាទសីហនុ
 ២០១៣ ខែ ១០ ថ្ងៃ ១០ រោច

ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
 ជាតិ សាសនា ព្រះមហាក្សត្រ
 ២០២០ ខែ ១០ ថ្ងៃ ១០ រោច

សម្តេចព្រះពោធិវិហារ ភិក្ខុបណ្ឌិត ង៉ លឹម ហេង
ប្រធាន

 សម្តេចព្រះវេជ្ជ ភិក្ខុបណ្ឌិត ឈាយ ម៉ឺន អនុប្រធានអធិប្បវេណី	 សម្តេចព្រះបណ្ឌិត ភិក្ខុបណ្ឌិត មុន វ៉ា អនុប្រធាន ទី១: អនុសេនាធិការ	 សម្តេចព្រះបណ្ឌិត បណ្ឌិត សៅ មនុស្ស អនុប្រធាន	 សម្តេចព្រះបណ្ឌិត ភិក្ខុបណ្ឌិត ជួន ថុន អនុប្រធាន	 សម្តេចព្រះបណ្ឌិត បណ្ឌិត ឈឹម ម៉ុងឈា អនុប្រធាន	 សម្តេចព្រះបណ្ឌិត ភិក្ខុបណ្ឌិត ឃឹម សន អនុសេនាធិការ	 សម្តេចព្រះបណ្ឌិត បណ្ឌិត ឃី សុវណ្ណតេជោ អនុសេនាធិការ
 សម្តេចព្រះបណ្ឌិត ភិក្ខុបណ្ឌិត សំរោង សមាជិក	 សម្តេចព្រះបណ្ឌិត ភិក្ខុបណ្ឌិត គ្រូ សង្ឃីត សមាជិក	 ព្រះបណ្ឌិត បណ្ឌិត គិន សែម សមាជិក	 ព្រះបណ្ឌិត បណ្ឌិត សុភក្ខា សមាជិក	 ព្រះបណ្ឌិត ភិក្ខុបណ្ឌិត ឃឹម ម៉ុងឃឹម សមាជិក	 ព្រះបណ្ឌិត បណ្ឌិត តេជ សន សមាជិក	 ព្រះបណ្ឌិត ភិក្ខុបណ្ឌិត ឃី សុវណ្ណតេជោ សមាជិក

ឈ្មោះ: ភិក្ខុ ព្រះបណ្ឌិត ង៉ លឹម ហេង

ภาพที่ ๒.๙ โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ระดับสูงของกัมพูชา

จากแผนภาพเป็นเถรสภาในพระพุทธศาสนา ในพระราชอาณาจักรกัมพูชา (มหาเถรสมาคม) คณะมหานิกายประกอบด้วย (๑) สมเด็จพระโพธิ์วัจจ์ ประธาน (๒) สมเด็จพระวันรัต รองประธาน (๓) สมเด็จพระอุดมวงศา รองประธานและอัครเลขาธิการ (๔) สมเด็จพระธรรมลิขิต ที่ปรึกษาสูงสุด (๕) สมเด็จพระอุดมปัญญา รองประธาน (๖) สมเด็จพระอุดมจริยา รองประธาน (๗) สมเด็จพระพุทธชัยมุนี อัครเลขาธิการรอง (รองเลขา) (๘) สมเด็จพระมหาอริยวงศ์ อัครเลขาธิการรอง (๙) สมเด็จพระอุดมมุนี สมาชิก (๑๐) สมเด็จพระสาถุมุนี สมาชิก (๑๑) พระมหาวิมลธรรม สมาชิก (๑๒) พระโฆษธรรม สมาชิก (๑๓) พระสาสนมุนี สมาชิก (๑๔) พระสิริสัมมติวังค์ พระสมาชิก (๑๕) พระพุทธวงค์ สมาชิก

ภาพที่ ๒.๑๐ สมเด็จพระราชาคณะฝ่ายคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย มีจำนวน ๓ รูป
สมเด็จพระอภิสิริสุคนธามหาสังฆราชาธิบดี กิตติอุสเทสบัณฑิต บั้ว ครี สมเด็จพระสังฆราช และประธาน
คณะสังฆนายก ในคณะธรรมยุต สมเด็จพระพุฒาจารย์ ติ้ว สุขโวหาร สมเด็จพระสังฆนายกรอง

ในส่วนการบริหารองค์กรสงฆ์ ได้มีการการจัดองค์กรบริหารคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ในประเทศกัมพูชา ประกอบด้วย (๑) สมเด็จพระมงคลเทพอาจารย์ สมเด็จพระสังฆนายก รอง ในส่วนเถรสภาในพระพุทธศาสนา(มหาเถรสมาคม)คณะธรรมยุติกนิกาย กัมพูชา ทำหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายในประเทศกัมพูชาประกอบด้วย (๑) สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานเถรสภา (๒) สมเด็จพระมงคลเทพอาจารย์ รองประธานรูปที่ ๑ (๓) พระมหาพรหมมุนี รองประธานรูปที่ ๒ (ว่าง) ประกอบด้วยสมาชิกเถรสภา ๔ รูป คือ ๑. พระอริยวงศ์ ๒. พระธรรมวโรดม (เลื่อนเป็น พระมหาพรหมมุนี) ๓. พระวชิรเมธา ๔. พระครูมงคลมุนี โดยมีเลขาธิการเถรสภา จำนวน ๒ รูป ประกอบด้วย พระครูธรรมราชจริยา เลขาธิการพระครูที่ปัญญาณมุนี รองเลขาธิการ

พระพุทธศาสนานิกายธรรมยุติกนิกายกับพัฒนา การทางการเมืองระหว่างไทยกัมพูชา

ธรรมยุติกนิกาย มีอิทธิพลในสังคมกัมพูชา โดยมีฐานเกิดขึ้นและการส่งต่อจากสยาม ในช่วงที่สยามมีอิทธิพลเหนือราชสำนักกัมพูชา ในทางการเมืองมีการคัดเลือกและส่งกษัตริย์ที่นิยมสยามไปเป็นผู้ปกครอง ในทางศาสนาได้มีการส่งผ่านพระพุทธศาสนานิกายที่มีฐานเกิดจากสยาม ด้วยฐานคิดว่าความทันสมัยของสยามมีส่วนสำคัญจากพระพุทธศาสนาธรรมยุติกนิกาย โดยการรับธรรมยุติของกัมพูชาเพื่อประสงค์ต่อความทันสมัยนั้นด้วย ที่มาพร้อมกับอิทธิพลทางการเมืองจากสยามด้วย จนกระทั่งฝรั่งเศสเมื่อเข้ามาปกครองกัมพูชา ในฐานะอาณานิคม ได้จัดตั้งสถาบันพุทธศาสนาบัณฑิต เพื่อป้องกันอิทธิพลทางการเมืองของสยามที่ผ่านมามีพร้อมกับศาสนาด้วย

ความขัดแย้งทางการเมืองและศาสนา เกิดขึ้นในวงกว้างโดยมีนัยเกาะเกี่ยวกันทั้งศาสนาและการเมือง ซึ่งครั้งหนึ่งในกัมพูชา เป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนประเทศไทย และถูกกล่าวอ้างถึงในกรณีความขัดแย้งอันว่าสังฆราชในประเทศไทย และให้มีการแยกสังฆราชปกครองโดยมีแบบจากประเทศกัมพูชา ซึ่งมีสังฆราชฝ่ายมหานิกาย และธรรมยุติกนิกาย จึงเกิดคำถามต่อไปว่า “ธรรมยุติกนิกาย” อันมีฐานเกิดจากประเทศไทย มีพัฒนาการทางการเมือง ศาสนา และการนับถืออย่างไรที่เกิดขึ้นในกัมพูชา โดยการนับถือพระพุทธศาสนานิกายดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้บริบททางการเมือง ประวัติศาสตร์ที่เกาะเกี่ยวกับอดีตกระทั่งปัจจุบัน ทั้งผสมผสานกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกัมพูชาไปด้วย ดังกรณีเคยเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (Jayavarman VII/ครองราชย์/ค.ศ.๑๑๘๑-๑๒๑๘/พ.ศ.๑๗๒๔-๑๗๖๑) กับแนวคิดในเรื่อง “พุทธราชา-Buddha Raja” กับสถานะกษัตริย์ที่เป็นประหนึ่งพระพุทธเจ้า (เดวิด แชนเลอร์, ๒๕๔๖ : ๘๒) หรือล่วงมาในสมัยพระเจ้านโรดม สีหนุ (Norodom Sihanouk/ค.ศ.๑๙๒๒ – ๒๐๑๒ ๒๐๑๒/พ.ศ.๒๔๖๕-๒๕๕๕) กับแนวคิดในเรื่อง “พุทธสังคมนิยม-Buddhist Socialism” ที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดทางการเมืองในระบบสังคมนิยมกับพระพุทธศาสนา (ชุมพล เลิศรัฐกาล, ๒๕๓๖, นภดล ชาติประเสริฐ, ๒๕๔๐) ที่มีความหมายถึงพระพุทธศาสนากับการเมืองเป็นส่วนเกี่ยวพันกันและกัน กัมพูชาในฐานะรัฐโบราณที่เคยเป็นที่รู้จักกันในประวัติศาสตร์ไทยคืออาณาจักรขอมโบราณที่เคยมีอิทธิพลเหนือแผ่นดินไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม เป็นเจ้าของแหล่งวัฒนธรรมแห่งนี้ในภูมิภาคนี้ กาลเวลาผันเปลี่ยนได้ทำให้สถานะทางการเมืองเข้มแข็ง อ่อนแอจากรัฐใหญ่กลายเป็นรัฐเล็ก และได้ส่งผ่านอิทธิพลทางพระพุทธศาสนามหายาน หรือเถรวาทในแบบกัมพูชา และกลับกันในฐานะประเทศที่ได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาจากประเทศข้างเคียงอย่างเวียดนาม หรือไทย ในช่วงสมัยหลัง โดยเฉพาะพุทธศาสนานิกายธรรมยุติ ที่มีจุดกำเนิดจากประเทศไทย นิกายธรรมยุติเข้ามามีอิทธิพลในกัมพูชา ซึ่งมาพร้อมกับอิทธิพลทางการเมืองราชสำนักสยาม ที่ผสมผสานระหว่างรัฐ “องค์ประกันแห่งบางกอก” และหรือการทำให้เป็นไทย (Thai-ization) ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น การเกิดขึ้นของหรือการเมืองผสมผสานด้วยศาสนาซึ่งถือว่าเป็นมรดกร่วมของสังคมที่เนื่องด้วยศาสนา ในส่วนของธรรมยุติกนิกายเคยเป็นกลไกทางการเมืองระหว่างรัฐแบบราชาธิปไตย ระหว่างรัฐสยามกับเขมร ระหว่างฝรั่งเศสเจ้าอาณานิคมกับการป้องกันรัฐผ่านมิติทางศาสนาซึ่งเคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีต ซึ่งในบทความนี้จะได้นำเสนอถึงประวัติพัฒนาการและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในมิติของศาสนาและการเมืองอันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามกับกัมพูชาในแต่ละช่วงเวลา

ภาพที่ ๒.๑๑ สมเด็จพระสังฆราชปาน ผู้นำพระพุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายเข้าสู่กัมพูชา
ที่มาภาพ : <http://io.wp.com/www.cambosastra.org/wp-content/uploads/2010/09/Dhammatykaya-in-Cambodia.jpg>. เมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๐

การเข้ามาของธรรมยุติกนิกายและผลต่อสังคมกัมพูชา

ธรรมยุติกนิกายเป็นพุทธศาสนาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งขึ้นเมื่อพระองค์ยังทรงผนวชในรัชกาลที่ ๓ ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๘๖๔/พ.ศ.๒๔๐๗ สมเด็จพระหริรัถย์รามายิตราธิบดี (พระองค์ด้วง) ที่เคยใช้ชีวิตในกรุงเทพฯ พร้อมให้ราชโอรสนักกองคดีสุวัตร บวชที่วัดบวรนิเวศ ๑ พรรษา เมื่อกลับไปปกครองบ้านเมืองเขมร จึงได้ขอพระราชทานธรรมยุติกนิกายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระอมรภักขิต (เกิด) พระมหาปาน ปณฺญาสีโล ซึ่งต่อมาได้เป็นสมเด็จพระสุคนธาธิบดี ดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชฝ่ายธรรมยุติรูปแรกในประเทศกัมพูชา (ศานติภักดีคำ, ๒๕๕๕: ๓-๑๙) ได้เดินทางจากประเทศไทยพร้อมพระสงฆ์ ๘ รูป อุบาสก ๔ คน เดินทางไปก่อตั้งพระพุทธศาสนาในแบบธรรมยุติกนิกายในประเทศกัมพูชา สมเด็จพระหริรัถย์รามายิตราธิบดีได้ทรงอาราธนาพระมหาปานให้จำพรรษาอยู่ที่วัดศาลาคู (วัดอัมพิลปี) กรุงอุดงคัมมีชัย พุทธศาสนาแบบธรรมยุติกนิกายจึงเริ่มมีขึ้นในประเทศกัมพูชาตั้งแต่นั้น

สำหรับสมเด็จพระสังฆราชปาน มีประวัติว่าเกิดที่จังหวัดพระตะบอง เมื่ออายุได้ ๑๒ ปี จึงบวชเป็นสามเณรที่วัดโพธิ์ ตำบลสังแก จังหวัดพระตะบอง ในขณะมหานิกาย แล้วได้เข้ามากรุงเทพฯ อยู่ที่วัดสระเกศ ขณะมหานิกาย จำพรรษาที่วัดสระเกศได้ ๔ พรรษา เวลานั้นได้ถวายตัวเป็นศิษย์พระวชิรญาณเถระ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) โปรดให้ศึกษาพระวินัยในสำนักเจ้าคุณพระญาณรักขิต (สุด) เจ้า

อธิการวัดบรมนิวาส คณะธรรมยุติกนิกาย จนกระทั่งอายุ ๒๔ ปี ใน พ.ศ.๒๓๙๓/ค.ศ.๑๘๕๐ จึงบวชแปลงเป็น พระธรรมยุติกนิกาย โดยมีพระวชิรญาณเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ พระญาณรักจิต (สุด) เป็นกรรมวาจารย์ และ อมราภิกขิต (เกิด) เป็นอนุสาวนาจารย์ มีฉายาว่า "ปญญาสีโล" จนกระทั่งเรียนบาลีและสอบได้เป็นเปรียญ ๑๑ ในนาม "พระมหาปาน" สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (พระองค์ด้วง) ขอพระราชทานธรรมยุติกนิกายเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้พระมหาปาน พร้อมด้วย พระอมราภิกขิต (เกิด) และพระสงฆ์ ๘ รูป อุบาสก ๔ คน เดินทางไปสืบศาสนายังกรุงกัมพูชา สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงนิมนต์พระมหาปานให้จำพรรษาอยู่ที่วัดศาลาคู่ (วัดอัมพวัน) กรุงเทพมหานคร ได้เลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระอริยวงศ์ พระวิมลธรรม พระมหาวิมลธรรม ตามลำดับ ภายหลังเป็นสมเด็จพระสุคนธาธิปัตย์

สมเด็จพระสุคนธาธิปัตย์ (ปาน) เป็นกวีและปราชญ์ในราชสำนักสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ กับ สมเด็จพระนโรดม ผลงานนิพนธ์ของท่านหลายเรื่องตกทอดมาถึงปัจจุบัน เช่น ราบากษัตริย์ (พระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา) ที่แต่งร่วมกับออกญาสุนทรโวหาร (มุก) และลเพิกอังกอร์วัดแบบเก่า (เลื่อกองครวตแบบจาสุ) สมเด็จพระสุคนธาธิปัตย์ (ปาน) สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ พระชนม์ได้ ๖๘ พรรษา ตรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของไทยและสมเด็จพระนโรดม (พระองค์ราชาวดี) ของกัมพูชา

ผลจากการที่คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย (ซึ่งถูกทำให้เชื่อว่าบริสุทธิ์ตามพระธรรมวินัยมากกว่า) จากสยามเข้ามาเผยแผ่ ได้ทำให้พุทธศาสนาเถรวาทในกัมพูชาเกิดการแบ่งแยกเป็น ๒ คณะ โดยคณะสงฆ์เถรวาทเดิมได้ชื่อว่า คณะมหานิกาย เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในประเทศสยาม คณะธรรมยุตในกัมพูชามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระราชวงศ์เช่นเดียวกับที่เป็นในสยาม แต่คณะธรรมยุตในกัมพูชากลับมีส่วนนำความก้าวหน้าเพียงเล็กน้อยมาสู่ชาวกัมพูชาที่ไม่ใช่เจ้านายและชนชั้นสูง อีกทั้งไม่ได้มีบทบาทในการนำความทันสมัยมาสู่สังคมกัมพูชาดังเช่นที่เป็นในสยาม ในขณะที่มหานิกายซึ่งเป็นนิกายดั้งเดิมซึ่งมีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัยน้อยกว่า กลับมีบทบาทที่โดดเด่นกว่า (ธิตติ บัวคำศรี, ๒๕๕๕) ในส่วนคณะสงฆ์ธรรมยุต เมื่อเข้ามาแล้วมีการตั้งโรงเรียนบาลีระดับมัธยมขึ้น ณ กรุงพนมเปญ ใน ค.ศ.๑๙๑๔ ผลคือกระตุ้นให้มีการศึกษาศาสนาในรูปแบบใหม่ อันนำมาซึ่งความแตกแยกของคณะมหานิกายในทศวรรษที่ ๑๙-๒๐ ระหว่างพระสงฆ์ตามแบบจารีตกับพระสงฆ์หัวสมัยใหม่ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวิทยาศาสตร์ตะวันตกและนิยมการวิพากษ์วิจารณ์ รวมทั้งต้องการให้มีการทำความเข้าใจคัมภีร์ทางศาสนากันใหม่ กลุ่มหัวสมัยใหม่รู้จักกันในภายหลังว่า คณะธรรมยุติกนิกาย ซึ่งก้าวขึ้นมามีบทบาทอย่างมากในการต่อต้านฝรั่งเศสร่วมกับปัญญาชนคนกลุ่มใหม่ของกัมพูชา หากเมื่อเทียบกับลาวและกัมพูชาการเผยแผ่ธรรมยุตเข้าไปเพียงภาคอีสาน (สุพัตรา ทองกลม, ๒๕๕๖) และในจำปาศักดิ์เท่านั้น แต่ในภายหลังก็ได้รับการรวมเป็นนิกายเดียวเป็น **"คณะสงฆ์ลาว"** (พระศรีธาดู สิงห์ประทุม และคณะ, ๒๕๕๓: ๗๓-๙๖) และหายไปในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ค.ศ.๑๙๓๕/พ.ศ.๒๕๑๘

การที่พระสงฆ์กัมพูชาโดยเฉพาะคณะธรรมยุตมีปฏิสัมพันธ์อันดีกับไทย ยังคงไปมาหาสู่และศึกษาพระพุทธศาสนาจากประเทศไทย ฝรั่งเศสเจ้าอาณานิคมซึ่งไม่มีนโยบายส่งเสริมการจัดการศึกษาสำหรับพระสงฆ์สามเณร และเกรงอิทธิพลที่มาพร้อมกับศาสนาจากไทย จึงได้จัดตั้งสถาบันพุทธศาสนาบัณฑิต

(Buddhist Institute) ใน พ.ศ. ๒๔๗๓ เพื่อควบคุมการศึกษาของพระสงฆ์ให้อยู่ในขอบเขตที่จะไม่เป็นภัยต่อการปกครอง ดังที่ David Chandler กล่าวว่า "เพื่อลดอิทธิพลของไทยที่ส่งผ่านเข้ามาทางพระพุทธศาสนา" หรือจากการศึกษาของยัง ซัม (Yang Sam) พบว่าความพยายามของฝรั่งเศสในการควบคุมพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ด้วยเหตุผลว่า

(๑) อยากรมีอำนาจเหนือคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ความอุดหนุน และลดอิทธิพลของไทย

(๒) ลดความเชื่อมั่นของประชาชนที่ให้ความเคารพนับถือคณะสงฆ์มหานิกาย โดยกล่าวหาอาจารย์สวาและอาจารย์โปกา โบร์ ซึ่งเป็นอดีตพระสงฆ์ว่าเป็นขบถ ทั้งนี้เพื่อรักษาความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศส (Yang Sam, ๑๙๙๐ : ๑๒๔ - ๑๒๕)

จากสภาพการณ์ธรรมยุติกนิกายเป็นส่วนหนึ่งของกัมพูชาก็ได้การสนับสนุนและได้รับความนิยจากราชสำนักและฝ่ายสนับสนุนราชสำนัก การคงอยู่ และบทบาทจึงอยู่ภายใต้การค้ำยันของราชสำนักโดยตรง ประหนึ่งเป็นมรดกของเจ้าประเทศราชจากสยาม และเป็นมรดกของบรรพชนที่สืบทอดมาจากอดีตด้วยเช่นกัน

ตารางที่ ๒.๑ ลำดับพระสังฆราชในฝ่ายธรรมยุติกนิกายในกัมพูชานับตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน

ที่	ชื่อ-นามพระสังฆราช	ช่วงเวลา	วัด	อายุ
๑	สมเด็จพระมหาสุธรรมราชาธิปติ (ปาน)	๑๘๒๔-๑๘๙๓/๒๓๖๙-๒๔๓๖	ปทุมวดี	๖๘
๒	สมเด็จพระมงคลเทพอาจารย์ (เอี่ยม)	๑๘๔๙-๑๙๒๒/๒๓๙๒-๒๔๖๕	ปทุมวดี	๗๓
๓	สมเด็จพระมงคลเทพอาจารย์ (สุก)	๑๘๖๑-๑๙๔๓/๒๔๐๔-๒๔๘๕	ปทุมวดี	๘๒
๔	สมเด็จพระสุธรรมราชาธิปติ (อุง สะเรย)	๑๘๗๐-๑๙๕๖/๒๔๑๓-๒๔๘๘	ปทุมวดี	๘๕
๕	สมเด็จพระมหาสุธรรมราชาธิปติ (ภูล เตส)	๑๘๙๑-๑๙๗-?	ปทุมวดี	?
๖	สมเด็จพระมหาสุธรรมราชาธิปติ (เทพ เลือง)	๑๘๙๕?-๑๔ เมษายน ๑๙๗๕	ปทุมวดี	๘๐
๗	สมเด็จพระมหาสุธรรมราชาธิปติ (บัว คลี)	๑๙๔๐-/๒๔๘๓- ปัจจุบัน	ปทุมวดี	๖๑

ที่มา : พระระพี นิตยสาร. (๒๕๔๕) : ๑๔๑.

พัฒนาการของธรรมยุติกนิกายที่เข้าไปสู่กัมพูชาจึงมีความเข้มแข็งและมีอิทธิพลต่อสังคมในวงกว้าง รวมทั้งมีราชสำนักเป็นฐานในการสนับสนุนจึงทำให้ธรรมยุติกนิกายเจริญเติบโตและมีอิทธิพลต่อสังคมกัมพูชาในช่วงเวลานั้นแม้จะหายไปในช่วงเวลาหนึ่งแต่ก็ได้รับการฟื้นกลับมาอีกครั้ง และเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกัมพูชาในช่วงนั้นและมีอิทธิพลเป็นการค้ำยันและสนับสนุนโดยราชสำนักซึ่งไม่แตกต่างจากประเทศสยามในช่วงเวลานั้นด้วยเช่นกัน

พระพุทธศาสนาหายไปจากกัมพูชา

การแข่งขันทางการเมือง ในทางการเมืองนับแต่ไทยสูญเสียกัมพูชาในสถานะประเทศราช ไทยก็ไม่ได้หลงเหลืออิทธิพลใด ๆ ในกัมพูชาอีก และในส่วนของฝรั่งเศสที่มีบาทบาทในฐานะเจ้าประเทศอาณานิคมก็มองเห็นว่าการเข้ามาของสยามผ่านศาสนานี้นัยยะของแทรกแซง การก่อตั้งพุทธศาสนบัณฑิตขึ้นมาในปี ค.ศ. ๑๙๒๑ จึงมีนัยยะของการย้อนแย้งต่อประเด็นทางศาสนาที่สยามใช้เป็นกลและเครื่องมือในการเชื่อมระหว่างรัฐทางการเมืองกับรัฐศาสนาร่วมกัน

คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายอยู่ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองในกัมพูชากายหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นการเผชิญหน้ากันด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองคอมมิวนิสต์ที่แม้แต่กษัตริย์อย่างพระเจ้าสีหนุเอง ก็ได้ใช้แนวคิดผสมผสานทางการเมืองเพื่อปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของระบบคอมมิวนิสต์ สงครามกลางเมืองในช่วงรัฐบาลนายพลลอน นอล (ค.ศ. ๑๙๗๕-๑๙๗๙) การเปลี่ยนแปลงแบบพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน สถาบันพระพุทธศาสนาถูกยกเลิกไปในสมัยเขมรแดง สมเด็จพระสังฆราชฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เทพ เลื่อง มรณภาพก่อนกรุงพนมเปญแตกในวันที่ ๑๔ เมษายน ๑๙๗๕ ส่วนสมเด็จพระ ฮวด ตาต มีหลักฐานว่าถูกสังหารมรณภาพภายหลังการปฏิวัติสำเร็จของพลพรรคคอมมิวนิสต์เขมรแดง หลังวันที่ ๑๗ เมษายน ๑๙๗๕ พระสงฆ์ถูกนโยบายทางการเมืองหมดประเทศ ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๗๕-๑๙๗๙ ไม่เหลือทั้งธรรมยุตและมหานิกาย จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยรัฐบาล เสง สัมริน รัฐบาลเอง สัมริน ได้กำหนดแนวทางและนโยบายเกี่ยวกับศาสนาไว้ โดยดำเนินการผ่านคณะกรรมการที่รัฐบาลจัดขึ้นประจำในแต่ละวัด เพื่อให้มาดูแลศาสนาและควบคุมพระสงฆ์ ที่เรียกว่า "สันนิบาตสงฆ์" (Religious Direction Office) มีหน้าที่ในการกำกับดูแลวัดและพระสงฆ์ และการจัดการภายในวัด โดยมีการออกกฎสำหรับปฏิบัติต่อวัด การปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์และชาวพุทธไว้ อาทิ ผู้จะบวชต้องเคยบวชมาก่อน และมีอายุ ๕๐ ปี บวชแล้วต้องช่วยเผยแพร่อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในแบบเฮง สัมริน เสียภาษีพระ ๑๐ เรียล เสียภาษีในนามวัด ๑๐๐ บุญพิธีต้องแบ่งรายได้ให้กับรัฐ เป็นต้น (พระระพิน ต้วงลอย, ๒๕๔๕: ๕๒)

จนกระทั่ง ใน ค.ศ. ๑๙๘๒ มีการประชุมสงฆ์ครั้งแรก มีข้อมูลเกี่ยวกับพระราว ๒,๓๑๑ รูป และมีวัดเพียง ๑,๘๒๑ วัด ที่ถูกรื้อฟื้นกลับมาและมีพระภิกษุอยู่อาศัย รัฐได้ขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์ในขณะนั้นว่า (๑) ให้พระสงฆ์ให้ความร่วมมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคผู้ประชาชน (๒) เสนอผลการปฏิบัติแก่ประชาชน (๓) สนับสนุนการปฏิบัติ ต่อสู้ข้าศึกศัตรู กระตุ้นให้มีความอดทนต่อการปฏิบัติ เป็นต้น ในส่วนนิกายสงฆ์ ซึ่งแต่เดิมมี ๒ นิกาย คือมหานิกายและธรรมยุตนั้น และบัดนี้ได้เปลี่ยนไป กล่าวคือรัฐมิให้พระสงฆ์มีการสังกัดนิกายใด ๆ โดยเป็นความต้องการของประธานสงฆ์เทพวงศ์ ท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับนิกายของพระพุทธในช่วงนี้ว่า “ในเวลานี้สงฆ์ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างสองนิกายมีแต่เพียงคณะสงฆ์ชาวพุทธที่เรียกว่าคณะสงฆ์ของพวกเรา..” (Yang Sam, ๑๙๙๐: ๘๖) หรือจากคำกล่าวของพระอุม สุม (Oum Soum) (Chear Keab, ๒๐๐๐: ๑๘-๒๘) ได้ยืนยันว่าการปกครองคณะสงฆ์ในช่วงแรกภายใต้รัฐบาลเฮง สัมรินนั้น “คณะสงฆ์ของพวกเราไม่ใช่มหานิกาย หรือธรรมยุต แต่เป็นคณะสงฆ์ผู้รักชาติ...” (Yang Sam, ๑๙๙๐: ๘๖) จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้พระภิกษุที่เคยบวชเป็นพระธรรมยุตเมื่อสึกไปแล้ว เมื่อกลับมาบวชจึงได้บวชตามมหานิกายอันเนื่องด้วยรัฐให้มีเพียงนิกายเดียว เช่น พระปุต ปน เจ้าอาวาสวัดเกษราราม จังหวัดเสียม

ราชู ซึ่งก่อนปี ๑๙๗๕ ท่านเคยบวชในนิกายธรรมยุติกนิกาย และวัดเกษรารามแห่งนี้เคยเป็นวัดของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ โดยมีท่านเป็นเจ้าอาวาส ภายหลังปี ๑๙๗๕ ท่านได้กลับมาบวชตามคณะสงฆ์มหานิกาย รัฐอนุญาตให้มีเพียงนิกายเดียว พระปุต ปน จึงกลับมาอยู่วัดเดิม วัดนี้จึงเป็นวัดมหานิกายในที่สุด แต่คนเสียมราชูส่วนใหญ่ยังเรียกชื่อนี้เป็นภาษาปากว่า “วัดธรรมยุต” (พระระพิน ด้วงลอย, ๒๕๔๕: ๖๑)

ภาพที่ ๒.๑๒ สมเด็จพระสังฆราชสุคนธาธิปติ (บัว คลี) สมเด็จพระสังฆราชฝ่ายธรรมยุติกนิกาย แห่งพระราชอาณาจักรกัมพูชาปัจจุบัน และวัดปทุมวดี กลางกรุงพนมเปญ ศูนย์กลางการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในปัจจุบัน (ที่มาภาพ : กระทรวงการต่างประเทศ <http://m.mfa.go.th>, เมื่อ ๒๐ มกราคม ๒๐๖๐)

ตารางที่ ๒.๒ สถิติพระสงฆ์/วัดธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา

นิกาย	พ.ศ. ๒๕๑๒	พ.ศ. ๒๕๔๓	พ.ศ. ๒๕๔๙	พ.ศ. ๒๕๕๒	พ.ศ. ๒๕๕๙
วัดมหานิกาย	๓,๒๓๐	๓,๖๓๓	๓,๙๘๐	๔,๒๔๑	๔,๔๘๘
วัดธรรมยุติ	๑๓๙	๙๘	๑๒๖	๑๕๑	๑๗๔
พระมหานิกาย	๖๒,๖๗๘	๑๙,๔๑๒	๕๗,๕๐๙	๕๓,๔๕๖	๕๒,๘๒๔
พระธรรมยุติ	๒,๓๘๔	๓๐๓	๑,๓๑๙	๑,๓๘๐	๔,๑๖๙

ตารางที่ ๒.๒ สถิติพระสงฆ์/วัดธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา ที่มาข้อมูล : กระทรวงธรรมการและศาสนา กรุงพนมเปญ Ministry of Cult and Religion, Phnom Penh (เมื่อ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙) อุเทน วงศ์สถิตย์ (๒๕๕๙) “ธรรมยุติกนิกาย : ศาสนมรดกไทยในกัมพูชา”, หนังสือรวบรวมบทความทางวิชาการจากการประชุมทางวิชาการนานาชาติ เรื่อง : มรดกวัฒนธรรม : ไทยกับเพื่อนบ้าน” หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ ๒๑-๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๙ หน้า ๑๘๘.

ตารางที่ ๒.๓ สถิติพระสงฆ์/วัดธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา

สถิติพระสงฆ์/วัดธรรมยุติกนิกายในกัมพูชา				หมายเหตุ
ที่	เขต/จังหวัด	วัด	พระภิกษุ/รูป	
๑	กรุงพนมเปญ	๖	๔๗๑	ข้อมูลจากกระทรวงธรรมการ และศาสนา กรุงพนมเปญ มีข้อมูลว่าระหว่าง ค.ศ.๒๐๑๔-๒๐๑๕ มีวัดทั่วทั้งประเทศทั้งในส่วนมหานิกาย/ธรรมยุติ จำนวนรวม ๔,๖๗๖ วัด มีพระสงฆ์ทั้งประเทศ จำนวนรวม ๕๗,๕๗๓ รูป โดยมีวัดคณะสงฆ์ มหานิกาย จำนวน ๔,๔๘๘ วัด และพระภิกษุสงฆ์ ๕๒,๘๒๔ รูป
๒	กำปงจาม	๑๑	๑๓๒	
๓	ตาแก้ว	๑๗	๔๒๐	
๔	กันดาล	๒๖	๘๙๒	
๕	วิหาร	๑	๙	
๖	โพธิสัตว์	๗	๑๐๐	
๗	พระสีหนุ	๒	๑๓	
๘	กำปงชนัง	๑	๖	
๙	เสียมเรียบ	๖	๑๒๘	
๑๐	กรอแจะ	๖	๒๓	สถาบันการศึกษาสงฆ์ : มหานิกาย ๑. พุทธิกมัธยมศึกษาปฐมภูมิ โรงเรียน ๓๕ แห่ง จำนวนนิสิต ๔,๗๑๖ รูป ครูสอน ๖๑๔ คน ๒. พุทธิกมัธยมศึกษาทุติยภูมิ มีโรงเรียนจำนวน ๑๗ แห่ง มีนักเรียนจำนวน ๑,๗๗๖ รูป ครู ๓๗๗ คน ๓. พุทธิสถกวิทยาลัยพระสีหนุราช (Preah Sihanouk Raja Buddhist University) มีจำนวน นิสิต ๒๐๘๗ รูป/คน ครูสอน ๒๕๕ คน (๑) วิทยา เขตพนมเปญ มีนิสิตจำนวน ๑,๑๕๕ รูป/คน (๒) วิทยาเขตพระตะบอง ๔๗๗ รูป/คน (๓) วิทยาเขต เขตกำปงชนัง นิสิต ๔๕๕ รูป/คน ในส่วนคณะสงฆ์ ธรรมยุติมี พุทธิกวิทยาลัยพระสีหนุณี (Preah Sihamoni Raja Buddhist University) วัดสวายโป โป กรุงพนมเปญ
๑๑	พระตะบอง	๑๗	๔๕๒	
๑๒	เกาะกง	๕	๙๓	
๑๓	ไพรเวง	๑๗	๓๘๓	
๑๔	กำปงจาม	๑๑	๑๓๒	
๑๕	กำปงชนัง	๑	๖	
๑๖	บันทายเมียนชัย	๗	๑๒๗	
๑๗	กำปงสะปือ	๑๗	๓๗๖	
๑๘	กำปงธม	๒	๒๗	
๑๙	กำปอต	๑๘	๓๗๙	
๒๐	สวายเรียง			
๒๑	รัตนคีรี			
๒๒	สตริงแตง			
๒๒	กรุงแกบ			
๒๓	กรุงไพลิน			
๒๔	อุดรมีชัย			
๒๕	ตโปรงมมูม			
รวมทั้งหมด		๑๗๘	๔,๑๖๙	

ที่มาข้อมูล : กระทรวงธรรมการและศาสนา กรุงพนมเปญ

Ministry of Cult and Religion, Phnom Penh (เมื่อ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙)

ตารางที่ ๒.๔ เปรียบเทียบสมณะศักดิ์และสัดส่วนของพระราชกณะระหว่าง
คณะธรรมยุตและมหานิกายในกัมพูชา

พระราชกณะสมเด็จพระสังฆราช นิกาย ละ ๑ รูป	
คณะมหานิกาย	สมเด็จพระมหาสุเมธาธิบดี (สังฆราช)
คณะธรรมยุติกนิกาย	สมเด็จพระมหาสุคนธาธิบดี (สังฆราช)
พระราชกณะชั้นเอก ฝ่ายมหานิกาย ๓ รูป ฝ่ายธรรมยุต ๒ รูป	
คณะมหานิกาย	(๑) พระธรรมลิขิต (๒) พระโพธิวงศ์ (๓) พระวันรัตน์
คณะธรรมยุติกนิกาย	(๑) พระมงคลเทพอาจารย์ (๒) พระพุฒาจารย์
พระราชกณะชั้นโท ฝ่ายมหานิกาย ๖ รูป ฝ่ายธรรมยุต ๓ รูป	
คณะมหานิกาย	(๑) พระมหาวิมลธรรม (๒) พระพุทธโฆษาจารย์ (๓) พระธรรมโฆษาจารย์ (๔) พระโฆษธรรม (๕) พระศาสนมุนี (๖) พระมุนีโกศล
คณะธรรมยุติกนิกาย	(๑) พระมหาพรหมมุนี (๒) พระธรรมอุดม (๓) พระอริยกัสสป
พระราชกณะชั้นตรี มหานิกาย ๖ รูป ฝ่ายธรรมยุต ๔ รูป	
คณะมหานิกาย	(๑) พระศรีสัมมตวงศ์ (๒) พระพุทธวงศ์ (๓) พระศากยวงศ์ (๔) พระอุบาลีวงศ์ (๕) พระญาณวงศ์ (๖) พระสุเมธวงศ์
คณะธรรมยุติกนิกาย	(๑) พระอริยวงศ์ (๒) พระญาณรังษี (๓) พระธรรมกวีวงศ์ (๔) พระมหาวีรวงศาจารย์
พระราชกณะชั้นจัตวา ฝ่ายมหานิกาย ๒๐ รูป ฝ่ายธรรมยุต ๑๖ รูป	
คณะมหานิกาย	(๑) พระธรรมวิปัสสนา (๒) พระสมาธิธรรม (๓) พระญาณโกศล (๔) พระสิริสงคามุนี (๕) พระสิริวิสุทธิ์ (๖) พระธรรมวงศา (๗) พระญาณสังวร (๘) พระธรรมสังวร (๙) พระอินทร์มุนี (๑๐) พระเทพมุนี (๑๑) พระวินัยมุนี (๑๒) พระเทพสถิตา (๑๓) พระศีลสังวร (๑๔) พระคัมภีร์เถร (๑๕) พระอริยมัคคญาณ (๑๖) พระวิภัทรญาณ (๑๗) พระบวรสถิตา (๑๘) พระญาณวิสุทธีวงศ์ (๑๙) พระธรรมวิสุทธีวงศ์ (๒๐) พระปิฎกธรรม
คณะธรรมยุติกนิกาย	(๑) พระปทุมวงศา (๒) พระธรรมมุนี (๓) พระวชิรเมธา (๔) พระอริยมุนี (๕) พระเทพโมลี (๖) พระธรรมมัตเถร (๗) พระอมราภิกขิต (๘) พระมหाराชธรรม (๙) พระรัตนมุนี (๑๐) พระธรรมไตรโลกาจารย์ (๑๑) พระธรรมวโรดม (๑๒) พระญาณวิริยะ (๑๓) พระธรรมุนี +

ทั้ง ๒ นิกาย	พระฐานานุกรมต่าง ๆ พระปลัด พระวินัยธร พระธรรมธร พระครู พระธรรมกถึก และพระสมุห์ (เป็นฐานานุกรมของพระมนตรีสงฆ์แต่ละรูปจะพิจารณาแต่งตั้งเอง)
หมายเหตุ : พระราชาคณะพระมหากษัตริย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งโดยการออกพระราชกฤษฎีกา	

ที่มา : ชล เอี่ยม. (๑๙๙๔). องค์การจัดตั้งพระสงฆ์พุทธศาสนิกในประเทศไทยกัมพูชา. *กัมพูชาสุริยา*. ๔๘ (๔) : ๓๑-๔๗ (ภาษาเขมร)

การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาในกัมพูชา

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์กัมพูชา ในอดีต มี ๔ ยุค คือ สมัยพูนัน สมัยเจนละ สมัยพระนครและสมัยหลังพระนคร สมัยพูนัน การศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยพูนัน จากหลักฐานทั้งหมดที่ได้กล่าวมาในบทที่ ๔ นั้นเป็นการศึกษาภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีเป็นหลัก แต่ลักษณะของการเรียนการสอนนั้นเป็นการท่องบ่นบอกเล่าต่อ ๆ กันมา โดยอาศัยความจำเป็นหลักเรียกว่ามุขปาฐะ มิฉะนั้นคงไม่มีหลักฐานที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกที่ว่า ในพระราชอาณาจักรพูนันมีพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมากทรงประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งมีพระเถระผู้ทรงความรู้ด้านภาษาศาสตร์ได้เป็นสมณฑูตไปแปลพระไตรปิฎกที่ประเทศจีนดังกล่าว

สมัยเจนละการศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยเจนละ จากหลักฐานที่ปรากฏในสมัยเจนละ ช่วงแรกจะเป็นการแย่งชิงราชสมบัติเป็นส่วนใหญ่ ทางด้านพระพุทธศาสนานั้นพระราชาทูกพระมหากษัตริย์ก็ได้ทรงทอดทิ้งพระพุทธศาสนา ดังเช่นในรัชสมัยของพระบาทชัยวรมันที่ ๑ พระองค์ทรงเป็นพระราชาทรงอำนาจอีกพระองค์หนึ่ง และขยายอาณาเขตอันกว้างใหญ่ โดยในรัชสมัยนี้ พระองค์ทรงได้ผนวชพระภิกษุสองรูปที่เป็นเชื้อสายกษัตริย์ คือภิกษุรัตนะภาณู และภิกษุรัตนะสิงหะ ให้เป็นผู้ดูแลวัดไพรเวียร์ที่ทรงสร้างถวายเป็นการบ้นที่กของหลวงจีนอึ้งจิงได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาในอาณาจักรเจนละมีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีการสร้างวัดทั่วทุกแห่ง ประชาชนนิยมบวชในพุทธศาสนา แม้กระทั่งเจ้านายก็นิยมบวชเช่นกัน นี่ก็เป็นหลักฐานที่ชัดเจนขึ้นเพราะการบวชก็คือการศึกษานั้นเอง เนื่องจากการบวชนั้นก็จำเป็นต้องมีพระอุปัชฌาย์อาจารย์ที่เป็นพระสงฆ์ผู้ให้การอุปสมบทหรือให้การศึกษาแก่สัทธาวิหริกที่ศรัทธาเข้ามาบวชจึงถือเป็นการให้การศึกษาในเบื้องต้น กล่าวคือทำให้กรรมฐานหลังจากบวชเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็ขึ้นอยู่กับพระอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้สั่งสอน

สมัยพระนคร พระบาทอินทรวรมันที่ ๑ พระองค์ทรงเป็นผู้ให้เสรีภาพแก่ประชากรชาวกูร์ในการนับถือศาสนาไม่จำกัดเฉพาะแต่ในศาสนาพราหมณ์เท่านั้น แต่ทรงให้นับถือศาสนาที่ตนเคารพศรัทธาตามประเพณี เช่นพระองค์ก็ทรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่าง พระบาทยโสวรมันที่ ๑ พระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ทรงนับถือพระพุทธศาสนาหลายนอย่างเป็นทางการ พร้อมกันนั้นก็ทรงศรัทธาในศาสนา

^๑คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *ประวัติพระพุทธศาสนา*. หน้า ๑๒๑.

พราหมณ์ และพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สืบทอดมาจากรัชกาลก่อน ๆ พระบาทราเชนทรวรมันที่ ๒ มีการสร้าง วัดวาอารามเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และเปิดโอกาสให้เคารพนับถือศาสนาได้อย่างเสรี โดยเฉพาะ พระพุทธศาสนามหายานได้รับการสนับสนุนจากกวีทวาริมถนะ พร้อมทั้งได้นำเอาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจาก ต่างประเทศ เข้ามาเป็นจำนวนมาก นี่ก็แสดงให้เห็นว่าการศึกษาของพระสงฆ์ในยุคนั้นคงจะมีความ เจริญรุ่งเรืองแน่นอน ซึ่งจากสถิติการสร้างวัดหรือจำนวนของพระสงฆ์ที่บวชอยู่ในวัดนั้น ๆ พร้อมทั้งตำรา เอกสารต่าง ๆ สำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอนด้วย พระพุทธศาสนามหายานได้รับการเชิดชูจาก พระราชสำนัก ทำให้ลัทธิมหายานมีความเจริญรุ่งเรืองในพระราชอาณาจักรกัมพูชาและเป็นศาสนาประจำชาติ ด้วย ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีอยู่เดิมนั้นก็มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่เช่นกัน เพียงแต่ไม่ได้รับสนับสนุนจาก พระราชสำนักเท่าที่ควร

พระบาทสุริยวรมันที่ ๒ ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองพร้อมทั้งการทำนุบำรุง พระพุทธศาสนา พระบาทตรีภูวนาทิตยวรมันทรงสวรรคต พระบาทชยวรมันที่ ๗ พระองค์จึงรวบรวมกองทัพ รบกับจามจนได้รับชัยชนะ และกำจัดพวกจามออกจากพระราชอาณาจักรกัมพูชาในปีพ.ศ. ๑๗๒๔ ซึ่งเป็นปีที่ พระองค์ขึ้นครองราชย์ทรงได้รับพระนามว่าพระบาทชยวรมันที่ ๗ รัชกาลของพระองค์นั้น ทำให้ประเทศ กัมพูชามีอารยธรรมเจริญรุ่งเรืองถึงขั้นสูงสุดในทุก ๆ ด้าน โดยผู้ศึกษาขอสรุป ได้ดังนี้

ด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา (Buddhist Studies) สำหรับการศึกษานั้นถือว่าเป็นยุคของพระองค์ มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายพุทธจักร และอาณาจักรโดยมีพุทธิกมหาวิทาลัยคะเชนทรตง ซึ่งเป็นมหาวิทาลัย แห่งที่หนึ่งที่สอนวิชาลัทธิพระพุทธศาสนา มหาวิทาลัยละกะกุตตระ และมหาวิทาลัยนเรนทราคม เป็น สถานศึกษาสำหรับประชาชนทั่ว ๆ ไป รวมทั้งสตรีเชื้อพระวงศ์ด้วย นอกจากนั้นแล้วยังมีพระภิกษุ ชาวต่างชาติที่เรียนมหาวิทาลัยนี้ด้วย แม้เราไม่สามารถรู้ได้ว่าการเรียนการสอนในรูปแบบใดก็ตาม แต่ ในยุคนี้การศึกษาของพระสงฆ์มีความเจริญที่สูงสุดยุคหนึ่งของกัมพูชา

ด้านสถาปัตยกรรม (Architectures) ทางด้านสถาปัตยกรรมรัชสมัยของพระองค์ถือเป็นยุคที่มีอารย ธรรมเจริญรุ่งเรืองที่สุด และมีการสร้างประสาทต่าง ๆ ทั่วทุกหนแห่งในพระราชอาณาจักร เพื่ออุทิศแด่ พระพุทธศาสนาและพระราชมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ โดยเฉพาะปราสาทตาพรหมอันเป็นสถานศึกษาที่สำคัญ ของพระนครที่เรียกว่ามหาวิทาลัยพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์สามเณรศึกษาอยู่ประมาณ ๒๐,๐๐๐ กว่ารูป

การศึกษาพระปริยัติธรรมต่อจากพระบาทชยวรมันที่ ๗ มาจนกระทั่งพระบาทอินทรวรมันที่ ๒ ผู้เป็น พระราชโอรสขึ้นครองราชย์ การพระศาสนาทรงได้ดำเนินรอยตามพระราชบิดาคือทั้งพระพุทธศาสนาลัทธิ มหายาน และหินยานที่ได้แบบอย่างจากลังกาทวีปก็ได้รับยกย่องจากประชาชนทุกระดับชั้น และมีความ เจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทชยวรมันที่ ๘ สถานการณ์พระพุทธศาสนาถูกทำลาย อย่างหนัก จากอิทธิพลของพวกพราหมณ์ จึงถือเป็นยุคเสื่อมสลายลัทธิมหายาน และพราหมณ์ได้สิ้นสุดลง ใน พระราชอาณาจักรของพระบาทชยวรมันที่ ๗ และคงเหลือเพียงพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ได้รับการเคารพ ศรัทธาจากพุทธศาสนิกที่คับแค้นใจจากพวกพราหมณ์ที่กีดกันเรื่องของศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาท ถูกยกย่องให้เป็นศาสนาประจำชาติกัมพูชา (Esteem to The National Religion of the Cambodia) และ ได้มีความเจริญรุ่งเรืองมาโดยตลอด

ดังจะเห็นในรัชสมัยพระบาทอินทรวรมันที่ ๓ ถือว่าพระองค์ทรงเป็นแบบฉบับของพระราชสำนักและพสกนิกรทุกช่วงชั้นให้ได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมตามหลักคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ดังตัวอย่างที่พระองค์ทรงเสด็จออกผนวชเพื่ออุทิศเวลาให้กับการศึกษาทางด้านศาสนา และถือเป็นพระกรณียกิจที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระองค์ด้วย และสิ่งที่สำคัญคือทรงใช้ภาษาบาลีแทนภาษาสันสกฤตอย่างเป็นทางการในพระราชอาณาจักร จึงทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาในรัชกาลของพระองค์มีความเจริญรุ่งเรืองที่สุดยุคหนึ่งของกัมพูชาโดยตลอดมา

พระบาทชัยวรมันที่ ๙ ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจอันสำคัญในการประกาศพระศาสนาไปยังประเทศลาวในรัชกาลของเจ้าฟ้าจุม จึงทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทได้กลายเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณและเป็นศาสนาประจำชาติของสาธารณรัฐประชาชนลาวมาถึงปัจจุบัน

สมัยหลังพระนคร การศึกษาพระปริยัติธรรมรัชสมัยพระบาทพญาญาติพระองค์ทรงทำนุบำรุงประเทศชาติให้ได้รับความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายพุทธจักร และฝ่ายอาณาจักรไปพร้อมๆกัน แม้จะอยู่ในช่วงที่ทรงย้ายพระราชธานีหลายครั้งก็ตามที่ แต่พระองค์ก็ไม่ทรงละทิ้งในเรื่องของพระพุทธศาสนา พร้อมทรงได้สร้างพระอารามไว้เป็นจำนวนมาก และยังคงอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน แต่ต่อมาหลังจากที่พระองค์ทรงสวรรคตแล้วประเทศชาติก็เกิดวิบัติกันเองภายในราชวงศ์ทั้งปัญหาภายในประเทศ และปัญหาจากการรุกรานจากต่างประเทศด้วย

การศึกษาสมัยพระยาละแวกจนถึงสมัยของพระบางองค์ดวง คือนับตั้งแต่สมัยพระบาทศรีสุนทรบทขุนหลวงพระเสด็จกอน และพระบาทจันทราชาซึ่งทั้งสามพระองค์ล้วนแล้วเป็นพุทธมามกะทรงเคารพบูชาพระรัตนตรัยเป็นที่สักการบูชาสูงสุด นอกจากนี้ทุกๆพระองค์ทรงสร้างพระอารามไว้เป็นจำนวนมาก และสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้รับการศึกษาเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการช่วยชี้แนะแนวทางสั่งสอนหลักการปฏิบัติที่ถูกที่ควรในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนผู้ซึ่งศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนา และช่วงที่ทรงครองราชย์นั้นพระองค์ยังได้คัดเลือกตัวบุคคลที่จะเข้ามาช่วยบริหารกิจการทางบ้านเมือง โดยมีการจัดให้สอบไล่ประโยคบาลีและหลักคัมภีร์ฎีกาต่างๆในทางพระพุทธศาสนาเพื่อจะได้ผู้บริหรที่มีความรู้ควบคู่คุณธรรมและเป็นแบบอย่างในการปกครองบ้านเมือง เมื่อสอบผ่านแล้วก็จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางด้านการเมืองการปกครองไปประจำที่หัวเมืองต่างๆ ฉะนั้นจึงถือว่ายุคนี้เอาหลักพระธรรมนำหน้าการปกครองประเทศ

พระบาทองค์ด้วง การศึกษาของพระสงฆ์ และการศึกษาของเยาวชนนั้น พระองค์ทรงเอาพระทัยในการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามกาลสมัย คือทรงปรับปรุงระบบการศึกษาระบบข้าราชการ และทรงแต่งตั้งตำแหน่งในราชวงศ์ตามลำดับเพื่อให้มีความคล่องตัวในการปกครองบ้านเมือง โดยทรงให้ไปประจำตำแหน่งตามหัวเมืองต่างๆอันที่จะพัฒนาประเทศชาติให้มีความเข้มแข็ง และเพื่อที่จะต่อต้านจากภายนอกประเทศ นอกจากจะทรงปกครองประเทศตามหลักทศพิธราชธรรมแล้ว พระองค์ทรงเป็นนักเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่สำคัญอีกด้วยกล่าวคือมีการจัดพิมพ์เงินเพื่อทำพานิชกรรมกับจีน และอินเดียดังกล่าวแล้วข้างต้น ส่วนทางการศึกษานั้นพระองค์ทรงจัดให้มีการสอบไล่ประโยคบาลี ได้มีพระสงฆ์เป็นพระมหาเปรียญ คือตั้งแต่เปรียญตรีเปรียญโทมาตามลำดับ ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาสมัยนี้มีความเจริญอย่างมาก พร้อมกันนั้นยังมี

เหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นในวงการพระศาสนาของพระราชอาณาจักรกัมพูชา คือได้รับคณะธรรมยุติกนิกายจากประเทศไทยเพิ่มอีกนิกายทำให้พระพุทธศาสนาในกัมพูชามี ๒ นิกายเหมือนกับประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์กัมพูชาในปัจจุบัน จัดเป็นรูปแบบ ๓ คือการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การศึกษาพุทธิกศึกษา และการศึกษาระดับอุดมศึกษาในพระราชบัญญัติด้านการศึกษา ได้มอบหมายพระเถระเหล่านี้รับผิดชอบ คือ

ตาราง ๒.๕. คณะกรรมการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา

ที่	ชื่อสมณศักดิ์	ชื่อจริง	ตำแหน่ง
๑	สมเด็จพระมหาสมณเจ้า	นน แห่งด	ประธาน
๒	สมเด็จพระธรรมราชา	ลอส ลาย	รองประธาน
๓	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ	เฮง เลียงโฮ	รองประธาน
๔	สมเด็จพระวันรัต	นอย จรีก	รองประธาน
๕	สมเด็จพระโพธิวงศาจารย์	อัม ลิมเอง	รองประธาน
๖	สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ	ม่วง รา	รองประธาน
๗	พระโฆสธรรม	เสาร์ จันท์ธูร	รองประธานและเลขานุการ
๘	พระสังฆราช	เจีย สำอาง	รองประธาน

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จากสถิติ พ.ศ.๒๕๕๑ มีโรงเรียนแผนกพระธรรมวินัย (นักธรรมตรีโท เอก) มีจำนวน ๗๒๖ โรงเรียนสมณศึกษามีจำนวน ๑๓,๖๑๒ รูป โรงเรียนพุทธิกประถมศึกษา มีจำนวน ๕๔๙ โรงเรียน สมณศึกษาที่เรียนอยู่มี ๑๒,๑๗๔ รูป พุทธิกอนุกูวิทยาลัย (ม.๑-๓) มีจำนวน ๒๖ โรงเรียน สมณศึกษา ๔,๐๓๗ รูป พุทธิกวิทยาลัย (ม.๔-๖) ๑๑โรงเรียน มีสมณศึกษา ๑,๘๙๓ รูป ระดับอุดมศึกษา ๒ แห่ง คือ พุทธิกสากลวิทยาลัยพระสีหราช และพุทธิกสากลพระสีหนุ ๖๐๕ รูป ส่วนวัดทั่วราชอาณาจักร ๔,๒๓๗ วัด มีพระภิกษุสามเณร ๕๗,๓๕๐ รูป

การศึกษาพุทธิกศึกษา

๑. พุทธิกประถม ศึกษาให้ศึกษาระดับประถมศึกษาชั้นป.๑-๖

๒. พุทธิกมัธยมศึกษาปฐมภูมิ จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

๓. พุทธิกมัธยมศึกษาทุติยภูมิ จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.๒๕๐๕ สมเด็จพระสีหนุราชได้สร้างโรงเรียนสงฆ์เรียกว่าโรงเรียนพุทธิกศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย โรงเรียนนี้ตั้งอยู่ที่วัดมหามนตรี ให้นามว่า วิทยาลัยพระสุรามฤต ในกรุงพนมเปญ ตามนามของพระบิดาของพระองค์ ปัจจุบันขยายตัวออกไปหลายจังหวัด มีจำนวนโรงเรียนทั้งสิ้น ๑๒ แห่ง มีนักเรียน ๓,๔๐๐ รูป/คน พ.ศ.๒๕๓๒ (๑๙๘๙) โรงเรียนมัธยมสงฆ์ได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง หลังถูกทำลายยับเยินในสมัยเขมรแดง เป็นฐานผลิตบุคลากรให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ต่อมา พ.ศ.๒๕๕๑ มีจำนวนโรงเรียนมัธยมทางพุทธศาสนา ๑๒ แห่ง

การศึกษา กับอุดมศึกษา จัดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยคือระดับปริญญาตรี โท และ เอก ระดับอุดมศึกษา ได้ก่อตั้งขึ้นในวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๔๗ (๑๙๕๔) โดยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ โดยให้พระนามของพระองค์ท่านมาเรียกชื่อมหาวิทยาลัย เหมือนกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งพระราชทานนามจากในหลวงรัชกาลที่ ๕ ชื่อว่าพุทธทาสวิทยาลัยพระสีหนุราช Preah Sihanouk Raja Buddhist) โดยมุ่งหวังให้พระสงฆ์ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นจนถึงระดับมหาวิทยาลัยเพื่อนำเอาความรู้ทางพุทธศาสนาไปเผยแผ่พุทธศาสนิกชน โดยมีพระโพธิวงศาจารย์ (ฮวด ตาท) เป็นอธิการบดีรูปแรก มีนักศึกษาชุดแรก ๔๐ รูป มหาวิทยาลัยตกต่ำสุดขีดในสมัยแอมเรแดง ตึกถูกทุบ หนังสือทางพุทธศาสนาถูกเผาทำลาย ไม่มีนักศึกษาเหลืออยู่ จนถึงปีพ.ศ.๒๕๔๐ (๑๙๙๗) จึงได้เริ่มฟื้นฟูอีกครั้ง โดยเปิดคณะพุทธศาสตร์เป็นคณะแรก มีนักศึกษาจบรุ่นแรก ๕๐ รูป พ.ศ.๒๕๔๔ (๒๐๐๑) รัฐบาลกัมพูชาได้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย มีผลทำให้เป็นมหาวิทยาลัยรัฐบาลสมบูรณ์แบบ ในเบื้องต้นเปิดสอนในระดับปริญญาตรี ๕ คณะ คือ

๑. คณะศาสนาและปรัชญา (Faculty of Philosophy and Religions)

๒. คณะศึกษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประชาสัมพันธ์ทางค่านเทคโนโลยี (Faculty of Education Science and Information Technology)

๓. คณะวรรณคดีเขมร (Faculty of Khmer Literature)

๔. คณะบาลี สันสกฤตและภาษาต่างประเทศ (Faculty of Pali Sanskrit and Foreign Language)

๕. ศูนย์ฝึกอบรมครู (Center of Teacher Training) มีสถานะเทียบเท่าคณะ ตั้งแต่ก่อตั้งจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๘ มีผู้จบการศึกษาแล้ว ๑๗๖ รูป ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ (๑๙๙๙) มีผู้จบปริญญาตรีรุ่นแรก ๕๐ รูป วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๔ (๒๐๐๑) รัฐบาลพระราชอาณาจักรกัมพูชายกสถานะเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐอย่างสมบูรณ์ มีพระบ.ที่ชัดเจน มีสมเด็จพระสังฆราช (นน แห่งด) เป็นที่ปรึกษาอธิการบดี มีสมเด็จพระโพธิวงศาจารย์ (อัม ลิม เฮง) เป็นอธิการบดี และศาสตราจารย์ ดร.พระเทพสถิตา (ซีร) สุวณฺณรัตน์ เป็นรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยได้ขยายการศึกษาออกสู่ชนบทโดยจัดตั้งวิทยาเขตออกเป็น ๓ วิทยาเขตกำปงซันคือ

๑. วิทยาเขตพระตะบอง

๒. วิทยาเขตกำปงจาม

๓. วิทยาเขตกำปงซัน พ.ศ. ๒๕๕๕ มีนักศึกษาทั้งหมด ๑,๕๑๒ รูป/คน

มหาวิทยาลัยอีกแห่งหนึ่งคือ พุทธทาสวิทยาลัยพระสีหนุราช (Preah Sihanouk Buddhist University) เป็นมหาวิทยาลัยที่ตั้งตามนามของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ สีมุนีพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน ตั้งที่วัดสวายเปาะแปะ กรุงพนมเปญ โดยความพยายามของสมเด็จพระสังฆราชบัวคลี ฝ่ายธรรมยุติ ในพ.ศ.๒๕๔๗ ในวันเปิดมหาวิทยาลัยพระเจ้าสีหุนีได้เสด็จมาเปิดอย่างเป็นทางการ การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี จนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ จึงมีพระบ.อย่างสมบูรณ์ มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล ขณะนี้เปิดแล้ว ๔ คณะ คือ

๑. คณะปรัชญา ศาสนา และนิติศาสตร์

๒. คณะบาลี สันสกฤต และภาษาต่างประเทศ

๓. คณะอักษรศาสตร์เขมร

๔. คณะสารสนเทศ

การศึกษาสงฆ์กัมพูชา และระดับก่อนอุดมศึกษา

การศึกษาในประเทศกัมพูชา และพบผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ในกัมพูชาใน ๒ สถานที่พบว่า การศึกษาที่นอกเหนือจากการศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์ จะมีการศึกษาที่เรียกว่านักรธรรม และบาลี ซึ่งหากมอง ไปก็ไม่แตกต่างกับประเทศไทยในรูปแบบการศึกษาของกัมพูชา ในบทความของ Ven.Suy Sovann ในเรื่อง "Cambodia Buddhist Education" ให้ข้อมูลว่า

๑. การศึกษานักรธรรม (Dhamma-Vinaya School) จากข้อมูลของการศึกษาในระบบนักรธรรมที่ ภาษาเขมรเรียกว่า “ธรรมโกศล” แบ่งเป็น ๓ ระดับ หรือใช้เวลาในการศึกษา ๓ ปี เหมือนกับระบบการศึกษา พระปริยัติธรรมในประเทศไทย จากข้อมูลของกระทรวงธรรมการที่ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ในกัมพูชาส่วนนี้ ใน ค.ศ.๒๐๑๒-๒๐๑๓ มีนักเรียนทั่วประเทศ ๗,๓๙๐ และมีครูสอนในแผนกนี้อยู่ที่ ๖๕๙ รูป คน ทั่วประเทศ แต่เดิมการศึกษาแบบนี้ได้รับความนิยมและเป็นสิ่งที่พระภิกษุสงฆ์สามเณรทั่วประเทศต้องศึกษา

๒. การศึกษาบาลี (Pali School) หมายถึงการศึกษาภาษาบาลี ดังปรากฏในงานของเขียนของ Ven.Suy Sovann ในเรื่อง Cambodian Buddhist Education ให้ข้อมูลว่า ใน ค.ศ.๑๙๓๓ โรงเรียนมัธยม พุทธศึกษา (secondary school) ถูกตั้งขึ้นมาเพื่อพระภิกษุสามเณร ในปี พ. ศ. ๒๕๐๕ โรงเรียน ประถมศึกษาเกือบ ๖๐๐ แห่งของพุทธศาสนามีการลงทะเบียนของสามเณรมากกว่า ๑๐,๐๐๐ คนและมี พระสงฆ์ ๘๐๐ คนเป็นอาจารย์ โรงเรียนประถมศึกษา Preah Suramarit - สถาบันสี่ปีในกรุงพนมเปญก่อตั้ง เมื่อปีพ. ศ. ๒๔๙๘ ประกอบด้วยหลักสูตรภาษาบาลีภาษาสันสกฤตและภาษาเขมรรวมทั้งในสาขาวิชาที่ ทันสมัยหลายแห่ง ในปีพ. ศ. ๒๕๐๕ นักเรียนมีจำนวน ๖๘๐ คนผู้สำเร็จการศึกษาของโรงเรียนสามารถเรียน ต่อในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ พระพุทธศาสนานิกายสรวาสตวาทะซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๐๒ มหาวิทยาลัยได้เปิดสอนหลักสูตรสามรอบ ปริญญาเอกได้รับรางวัลหลังจากจบรอบที่สามเรียบร้อยแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ มีนักเรียนเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยพุทธศักราช ๑๐๗ ในช่วงปีการศึกษา ๒๕๑๒-๑๙๗๐ มี นักเรียนเข้าร่วมโรงเรียนประถมศึกษาทางศาสนาพุทธกว่า ๒๗,๐๐๐ คนนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนา ๑,๓๒๘ คนและนักเรียนในมหาวิทยาลัยพุทธศักราช ๑๗๖ คน

ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๖ มีการจัดตั้งระบบโรงเรียนมัธยมพุทธศึกษาสำหรับพระสามเณร มีการจัดตั้ง โรงเรียนในวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ เป็นการจัดการศึกษาภาษาบาลี เริ่มตั้งแต่พุทธปริชัมศึกษา ใช้เวลาใน การศึกษา ๓ ปี จากนั้นสามารถไปศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมพุทธศึกษาอีก ๓ ปี ผู้สำเร็จการศึกษาจาก โรงเรียนเหล่านี้สามารถเข้าสอบที่มหาวิทยาลัยพระสีหนุราชในกรุงพนมเปญได้ โดยหลักสูตร วิชาที่เรียน ประกอบด้วยการศึกษาภาษาบาลี ธรรมวินัย ภาษาเขมร คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์กัมพูชา ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สุขศาสตร์พลเมือง และการเกษตร อยู่ภายใต้การดูแลและควบคุมด้วยกระทรวงธรรมการ มีสาม ปีสำหรับระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ สาม ๓ ปีสำหรับระดับมัธยมศึกษา ๓ ปีสำหรับระดับมัธยมปลายและ ๔ ปีสำหรับระดับมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้สำหรับปีแรกของโรงเรียนประถมศึกษาภาษาบาลีภาษาไวยากรณ์ชีวิตของพระพุทธเจ้า, คณิตศาสตร์และวรรณคดีเขมรได้รับการสอนอย่างดี ปีที่สองและปีที่สามได้มีการแปลเรื่องราวพระธรรมเทศนา และอรรถาให้ หนังสือ Dhammapada มีอยู่ ๘ เล่มในภาษาโรมัน - บาลีของกัมพูชา

สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาพุทธศาสนามีการแปลหนังสือเล่ม ๔ เล่มที่มีชื่อว่า mangalatthadipani และเรื่องอื่น ๆ และในช่วงสามปีที่ผ่านมาโรงเรียนพุทธศาสนานักเรียนจำเป็นต้องเรียนรู้การแปลพระคัมภีร์สามเล่มของวิสาขบูชา ตามสถิติของกระทรวงศาสนาและลัทธิ (๒๐๑๒-๒๐๑๓) มีโรงเรียนประถมพุทธ ๗๗๕ แห่งนักเรียน ๒๖,๔๖๒ คนและครู ๑๘๑๗ คน; โรงเรียนมัธยมต้น ๓๕ โรงเรียน ๔๘๑๗ คนและครู ๖๑๔ แห่ง; ๑๗ โรงเรียนมัธยมปลาย ๑๖๘๕ นักเรียนและครู ๓๗๗; และมีมหาวิทยาลัยพุทธศาสนา ๕ แห่งทั่วประเทศ

การศึกษาในระดับอุดมศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์กัมพูชา หรือโอกาสทางการศึกษาของพระสงฆ์สามเณรในประเทศกัมพูชา เป็นสิ่งหนึ่งที่รัฐได้พยายามจัดสรรและพยายามเข้าไปส่งเสริมให้เกิดการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นผลของการศึกษาในองค์กรรวมว่าสิ่งใด ที่เกิดขึ้นจะต้องก่อให้เกิดการขับเคลื่อนและเป็นภาพลักษณ์ของการศึกษาทำให้เกิดผลในเชิงประจักษ์ต่อการศึกษาในองค์กรรวมและก่อให้เกิดผลดีต่อการจัดการศึกษา ซึ่งเมื่อได้สอบถามข้อมูลจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง และมีโอกาสได้ไปทำการเยี่ยมเยียนแลกเปลี่ยนนิสิตกับผู้บริหารและอาจารย์แล้ว ได้ข้อสรุประบบการจัดการศึกษา และหน่วยจัดการศึกษาที่สนับสนุนการพัฒนาบุคลากรของพระภิกษุสามเณรในประเทศกัมพูชา จำแนกได้คือ

๑.มหาวิทยาลัยพระสีหนุราช (Preah Sihanouk Raja Buddhist University) สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาแห่งแรกในประเทศกัมพูชา ในปัจจุบันมี ศาสตราจารย์ พระเทพสังฆคัมภีร์ สุวรรณรัตน์ เป็นรองอธิการบดี (Ven. Prof. Preah Tepsattha Khy Sovanratana (M.A.) โดยมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ ๑ กรกฎาคม ๑๙๕๔ ภายใต้การอุปถัมภ์ขององค์พระนโรดมสีหนุ (King-father Norodom Sihanouk) ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ในขณะนั้น เพื่อจัดการศึกษาให้กับพระสงฆ์สามเณร เป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่เป็นอันดับสามของโลก ในขณะที่ก่อตั้งมีสมเด็จพระสังฆราชฮวต ตาท (Huot Tath) เป็นองค์อธิการบดีรูปแรก ซึ่งต่อมาก็คือสมเด็จพระโพธิวงษา (Samdech Bodhivamsa) การก่อตั้งมหาวิทยาลัยพุทธเกิดขึ้นภายใต้ดำริของพระเจ้าแผ่นดินภายหลังจากได้เอกราชจากฝรั่งเศสใน ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งการจัดการศึกษานี้ส่งผลดี ต่อการจัดการศึกษาในประเทศกัมพูชาเป็นอย่างยิ่ง

มีการเปิดเรียนชั้นพุทธมัธยมศึกษา ต่อเนื่องไปถึงระดับปริญญาตรี ซึ่งมีนักศึกษาไม่มากประมาณ ๔๐ รูป/คน แต่ก็มีมาตรฐานและเชี่ยวชาญบาลี จนกระทั่งมีการแปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาเขมรได้จำนวน ๑๑๐ เล่ม ในปี ๑๙๖๙/๒๕๑๒ จนได้รับการยกย่องว่าจากปัญญาชนและนักวิชาการว่าเป็นประเทศแรกที่มีการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาประจำชาติ

หลังจากสงครามกลางเมืองเกิดขึ้นหลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓/๑๙๗๐ มหาวิทยาลัยพุทธเช่นเดียวกับสถาบันอื่นในประเทศประสบกับความยากลำบากและความยากลำบากที่คาดไม่ถึง งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรไม่ได้ถูกจัดให้อยู่ในสภาพที่เลวร้ายจนต้องปิดตัวในปี พ. ศ. ๒๕๑๕/๑๙๗๒ ในสมัยรัฐบาลเขมรแดง (ค.ศ. ๑๙๗๕-๑๙๗๙) มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาได้ปิดตัว และอาคารส่วนหนึ่งถูกทำลาย

การจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยเริ่มตั้ง ๑๙๙๗/๒๕๔๐ แปรปีให้หลังจากมีการเปิดเรียนในระดับ ปฐมพุทธศึกษา (Buddhist primary school) ได้รับการรื้อฟื้นให้มีการจัดการศึกษาขึ้นมาอีกครั้ง ต่อเนื่อง มาเป็นมัธยมพุทธศึกษา (upper-secondary education) และเปิดให้มีการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา ใน ค.ศ.๑๙๙๙ กับการศึกษา ๓ ปี ในคณะพุทธศาสตร์ ที่สามารถเปิดการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาได้ จำนวน ๕๐ รูป/คนในปีการศึกษานั้น

ในปี ๒๐๐๒/๒๕๔๕ ได้มีการเปิดการเรียนการสอนในคณะศึกษาศาสตร์ และรองรับการศึกษาสำหรับ พระสงฆ์สามเณรได้เพิ่มขึ้นอีกตั้งแต่ ๕๐ รูป/คนต่อปีขึ้นไป เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๙/๒๐๐๖ มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้เปิดเพิ่มอีก ๒ คณะและ ๑ ศูนย์ ซึ่งทำให้ในปีการศึกษานั้นสามารถรับนักศึกษาได้ ๒๒๐๐ รูป/คน ต่อปีได้ด้วยเช่นกัน

โดยในการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพของพระสงฆ์ให้มี คุณภาพทั้งด้านภาษาบาลีและพระพุทธศาสนา รวมไปถึงฝึกให้พระภิกษุภิกษุณีเป็นครูและผู้นำที่มีคุณภาพ มี ภูมิปัญญาและทักษะในการให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาแก่ประชาชน เป็นพระสงฆ์ปัญญาชน นักวิชาการที่มี ส่วนสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชาติ ยกกระตือรือร้นและสันติสุขระหว่างชุมชนและ ประเทศชาติ รักษาและส่งเสริมคำสอนของพระพุทธเจ้าในประเทศกัมพูชาและต่างประเทศ ส่งเสริมการปฏิบัติ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในชีวิตของผู้คน

ในทางการบริหารมีอธิการบดีเป็นผู้บริหารสูงสุดมีรองฝ่ายต่าง ๆ เป็นส่วนสนับสนุน การบริหารใน องค์กรรวม ในปัจจุบันในขณะที่พวกเราเข้าเยี่ยมและพบผู้บริหารมหาวิทยาลัย มีการเปิดเรียนในคณะต่าง ๆ อาทิ คณะปรัชญาและศาสนา (Faculty of Philosophy and Religions) คณะศึกษาศาสตร์และเทคโนโลยี (Faculty of Education and Information Technology) คณะวรรณคดี เขมร (Faculty of Khmer Literature) คณะบาลีสันสกฤต และภาษาต่างประเทศ (Faculty of Pali-Sanskrit and Foreign Languages) รวมทั้งศูนย์ฝึกหัดครู (Center of Teacher Training) มีบุคลากรที่สนับสนุนการจัดการศึกษาทั้งระบบอยู่ที่ ประมาณ ๘๓ รูป/คน โดยประมาณ ในระดับคณะมีผู้บริหารสูงสุดเป็นคณบดีและรองคณบดี หรือบาง สาขาวิชาก็มีหัวหน้าระดับสาขาวิชาลั่นกันไปตามลำดับในเชิงของการบริหาร

ในแต่ละสาขาวิชาจะมีวิชาบังคับแก่นในฐานที่เปี่ยมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา อาทิ วินัยปิฎก พระ สันตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก เป็นต้น เป็นวิชาบังคับโดยเฉพาะในปีแรกและปีที่สอง นอกจากวิชาที่เรียนตาม สาขาวิชาแล้วยังมีการสอนวิชาที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐศาสตร์จิตวิทยา เบื้องต้นและการแนะนำวิชากฎหมายภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส

มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาบาลี ดังนั้นในปี พ. ศ. ๒๕๔๙/๒๐๐๖ หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตสาขาภาษาบาลี เริ่มขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อผลิตครูและนักวิชาการภาษาบาลีเพื่อ ตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นของครูบาลีจากโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนต้น

ระบบหน่วยกิตของมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นไปตามเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการ ถ้าไม่ครบ หรือไม่ผ่าน ก็ต้องดำเนินสอบ เรียนซ้ำ จนกว่าจะผ่านเป็นไปตามเกณฑ์ในการวัดคุณสมบัติ

ปัจจุบันมหาวิทยาลัยพุทธศาสนามีพระสงฆ์จำนวน ๔๐๓ คนที่เรียนอยู่ในคณะสี่คณะ ในขณะเดียวกันนักเรียน ๑๑๕ คนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีด้านปรัชญาและการศึกษาจากมหาวิทยาลัย บางส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาได้กลายเป็นครูที่โรงเรียนมัธยมศึกษาพุทธศาสนา บางคนกำลังเรียนปริญญาโทในมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สำหรับปีการศึกษา ๒๕๕๐-๒๕๕๑ จะดำเนินการสอบคัดเลือกเพื่อคัดเลือก ๔๔๐ ในขณะที่จำนวนนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นทุกปีกระทรวงวัฒนธรรมและศาสนาได้วางแผนที่จะจัดตั้งสาขาของมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาในสามจังหวัดใหญ่ ๆ คือกำแพงทางตะวันออกเฉียงเหนือของกัมพูชาพระตะบอง ในกัมพูชาตะวันตกและกำแพงหนึ่งในภาคกลางของประเทศกัมพูชา

มหาวิทยาลัยสงฆ์พระสีหนุราช มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรกของกัมพูชา และต้องปิดตัวเองลงไปในช่วงก่อน ค.ศ.๑๙๗๒ ในช่วงสถานการณ์ของสงครามกลางเมืองและภายใต้ระบบการปกครองของคอมมิวนิสต์ ซึ่งแต่เดิมมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีความเป็นมหาวิทยาลัยนานาชาติ มีพระภิกษุสงฆ์จากลาว เวียดนามมาศึกษา จนกระทั่งได้รับการบูรณะและจัดให้มีการเรียนสอนอีกครั้งใน ค.ศ. ๑๙๙๗ และเปิดให้มีการจัดการศึกษาที่สูงขึ้นอีกในระดับอุดมศึกษาและระดับบัณฑิตศึกษา ภายใต้การสนับสนุนของรัฐ ซึ่งผู้บริหารมหาวิทยาลัยก็คาดหวังว่าจะมีความก้าวหน้าเจริญเติบโตเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมกัมพูชา และเผยแผ่พระพุทธศาสนาในวงกว้างยิ่งขึ้นไปอีกได้

ภาพที่ ๒.๑๓ ผู้เขียนในนามศูนย์อาเซียนศึกษา ในโครงการยูวสงฆ์อาเซียนความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา "ไทย-กัมพูชา" กับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมพบปะ แลกเปลี่ยนกับผู้บริหาร นิสิต ที่มหาวิทยาลัยพระสีหนุราช ซึ่งเป็นสถานศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรฝ่ายมหานิกาย

(ภาพศูนย์อาเซียนศึกษา ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙)

๒. มหาวิทยาลัยพระสีหนุณี (Preah Sihanmoni Raja Buddhist University) เป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่ตั้งขึ้นมาของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติ โดยเป็นวิทยาลัยสงฆ์ที่มีพัฒนาการของมหาวิทยาลัยสงฆ์โรงเรียนประถมนมัธยม และพัฒนามาเป็นมหาวิทยาลัยดังปรากฏในปัจจุบัน

ภาพที่ ๒.๑๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกิจกรรมผู้บริหารและนิสิตมหาวิทยาลัยพระสี
หมุนี (Preah Sihamoniraja Buddhist University) วัดสวายโปเป พนมเปญ สถาบันการศึกษาสำหรับคณะ
สงฆ์ฝ่ายธรรมยุติในกัมพูชา (ภาพศูนย์อาเซียนศึกษา ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙)

ภาพที่ ๒.๑๕ พร้อมผู้บริหาร คณาจารย์และนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย [ส่วนกลาง
พระนครศรีอยุธยา/วิทยาเขตขอนแก่น/วิทยาเขตอุบลราชธานี/วิทยาลัยสงฆ์เลย/วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่/
วิทยาลัยสงฆ์ลำปาง ฯลฯ] แลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับนักศึกษามหาวิทยาลัยปัญญาศาสตร์ (Paṅkāśāstra
University of Cambodia) พนมเปญ (ภาพศูนย์อาเซียนศึกษา : ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙)

๓. มหาวิทยาลัยอื่น ๆ ที่เปิดรับการศึกษาของพระภิกษุสามเณร หมายถึง มหาวิทยาลัยรัฐ หรือเอกชน
ที่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์สามเณรเข้ารับการศึกษาระบบ นึ่งเรียนร่วมกับนิสิตที่เป็นฆราวาส โดยมีเงื่อนไขใน
เรื่องของค่าธรรมเนียมการศึกษา หมายถึงการศึกษาเรียนที่ไหนก็ได้ถ้าพระภิกษุสามเณรสามารถเข้ารับ
การศึกษาได้ และ

๔. สถาบันพุทธศาสนบัณฑิต (Buddhist Institute) เป็นหน่วยงานจัดตั้งของรัฐ ภายใต้กระทรวงธรรม
การ ที่ทำหน้าที่ค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นหน่วยจัดตั้งที่ตั้งขึ้นโดยฝรั่งเศสที่มีเป้าหมายเพื่อ
ป้องกันการขยายตัวอิทธิพลทางศาสนาของสยามในช่วงอาณานิคม และเป็นหน่วยจัดตั้งที่ทำหน้าที่ในการแปล

พระไตรปิฎก พิมพ์ตำราทางด้านพระพุทธศาสนา สนับสนุนการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนานับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

ข้อมูลจากกระทรวงวัฒนธรรม และศาสนา กรุงเทพมหานคร มีข้อมูลว่าระหว่าง ค.ศ.๒๐๑๔-๒๐๑๕ มีวัดทั่วทั้งประเทศทั้งในส่วนมหานิกาย/ธรรมยุติก จำนวนรวม ๔,๖๗๖ วัด มีพระสงฆ์ทั้งประเทศ จำนวนรวม ๕๗,๕๗๓ รูป โดยมีวัดคณะสงฆ์มหานิกาย จำนวน ๔,๔๘๘ วัด และพระภิกษุสงฆ์ ๕๒,๘๒๔ รูป ซึ่งสะท้อนให้เห็นสถิติของพระสงฆ์ในช่วงที่เราเดินทางก่อนหน้านี้เป็นปัจจุบันที่สุด แต่เมื่อพวกเราได้เดินทางมาอีกครั้งในปี ๒๕๖๑ สถิติของสถาบันการศึกษาและพระสงฆ์ก็ปรับเพิ่มขึ้น..... นัยหนึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นประโยชน์ของการศึกษาว่า การศึกษาคณะสงฆ์ได้รับความนิยมที่มีทั้งพระ ขรवास เข้ารับการศึกษาเพิ่มขึ้น รวมทั้งสถาบันการศึกษานี้ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยก็มิพวขาด้วย

ตารางที่ ๒.๔ สถิติพระสงฆ์/วัดในกัมพูชา

สถิติพระสงฆ์/วัดในกัมพูชา						หมายเหตุ
ที่	เขต/จังหวัด	วัด		พระภิกษุ/รูป		
		ม	ธ	ม	ธ	
๑	กรุงเทพมหานคร		๖		๔๗๑	ข้อมูลจากกระทรวงวัฒนธรรม และศาสนา กรุงเทพมหานคร มีข้อมูลว่าระหว่าง ค.ศ.๒๐๑๔-๒๐๑๕ มีวัดทั่วทั้งประเทศทั้งในส่วนมหานิกาย/ธรรมยุติก จำนวนรวม ๔,๖๗๖ วัด มีพระสงฆ์ทั้งประเทศ จำนวนรวม ๕๗,๕๗๓ รูป โดยมีวัดคณะสงฆ์มหานิกาย จำนวน ๔,๔๘๘ วัด และพระภิกษุสงฆ์ ๕๒,๘๒๔ รูป
๒	กำแพงเพชร		๑๑		๑๓๒	
๓	ตากแก้ว		๑๗		๔๒๐	
๔	กันดาล		๒๖		๘๙๒	
๕	วิหาร		๑		๙	
๖	โพธิสัตว์		๗		๑๐๐	
๗	พระสีหนุ		๒		๑๓	
๘	กำแพงชนัน		๑		๖	
๙	เสียมเรียบ		๖		๑๒๘	สถาบันการศึกษาสงฆ์ : มหานิกาย ๑. พุทธิกมัธยมศึกษาปฐมภูมิ โรงเรียน ๓๕ แห่ง จำนวนนิสิต ๔,๗๑๖ รูป ครูสอน ๖๑๔ คน ๒. พุทธิกมัธยมศึกษาทุติยภูมิ มีโรงเรียนจำนวน ๑๗ แห่ง มีนักเรียนจำนวน ๑,๗๗๖ รูป ครู ๓๗๗ คน ๓. พุทธิสถกวิทยาลัยพระสีหนุราช (Preah Sihanouk Raja Buddhist University) มีจำนวนนิสิต ๒๐๘๗ รูป/คน ครูสอน ๒๕๕ คน
๑๐	กรอแจ		๖		๒๓	
๑๑	พระตะบอง		๑๗		๔๕๒	
๑๒	เกาะกง		๕		๙๓	
๑๓	ไพรเวง		๑๗		๓๘๓	
๑๔	กำแพงเพชร		๑๑		๑๓๒	
๑๕	กำแพงชนัน		๑		๖	
๑๖	บันทายเมียนชัย		๗		๑๒๗	
๑๗	กำแพงสะปือ		๑๗		๓๗๖	

สถิติพระสงฆ์/วัดในกัมพูชา						หมายเหตุ
ที่	เขต/จังหวัด	วัด		พระภิกษุ/รูป		
		ม	ธ	ม	ธ	
๑๘	กำปงธม		๒		๒๗	(๑) วิทยาเขตพนมเปญ มีนิตินจำนวน๑,๑๕๕ รูป/คน (๒) วิทยาเขตพระตะบอง ๔๗๗ รูป/ คน (๓) วิทยาเขต เขตกำปงชนัง นิติน ๔๕๕ รูป/คน ในส่วนคณะสงฆ์ธรรมยุติก พุทธิก วิทยาลัยพระสีหะมณี (Preah Sihamoni Raja Buddhist University)วัดสวายโปโป กรุง พนมเปญ
๑๙	กำปอต		๑๘		๓๗๙	
๒๐	สวายเรียง					
๒๑	รัตนคีรี					
๒๒	สตริงแตง					
๒๒	กรุงแกบ					
๒๓	กรุงไพลิน					
๒๔	อุดรมีชัย					
๒๕	ตโปรงมมม					
รวมทั้งหมด				๑๗๘	๔,๑๖๙	

ที่มาข้อมูล : กระทรวงธรรมการและศาสนา กรุงพนมเปญ Ministry of Cult and Religion, Phnom Penh
(เมื่อ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙)

สรุป

การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในกัมพูชา หากพิจารณาแล้วจะมีลักษณะใกล้เคียงกับประเทศไทย ทั้งในส่วนของแบบแผนทางพระธรรมวินัย การดำเนินชีวิตด้วยความใกล้เคียงใกล้ชิดกับสยามนับแต่อดีตและ สลับกันรับแบบแผนธรรมนิยมตามวัฒนธรรมประเพณีขัดแย้งที่เกิดขึ้น

ธรรมยุติกนิกายมีประวัติเริ่มต้นจากประเทศไทย และถูกส่งต่อไปยังกัมพูชาผ่านราชสำนักสยามกับ ราชสำนักกัมพูชา ซึ่งมีอิทธิพลเหนือราชสำนักกัมพูชา จนกระทั่งฝรั่งเศสได้ก่อตั้งพุทธศาสนบัณฑิต (Buddhist Institute) เพื่อป้องกันอิทธิพลของสยามที่มาพร้อมกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะธรรมยุติกนิกาย โดย ธรรมยุติกนิกาย นัยหนึ่งเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองกับราชสำนักสยามกับราชสำนักกัมพูชา อีก นัยหนึ่งเป็นการใช้ลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมเพื่อแสวงหาความร่วมมือและการใกล้ชิดในอำนาจทางการเมือง ระหว่างรัฐและรัฐบริวารในฐานะประเทศราช ซึ่งธรรมยุติกนิกายก็มีพัฒนาการร่วมกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจกัมพูชามาตลอดสมัย แม้จะหายไปในช่วงเวลาสงครามกลางเมืองและแนวคิดอุดมการณ์ทางการเมือง แบบสุดขั้ว ทำให้ธรรมยุติกนิกายหมดไปจากแผ่นดินกัมพูชา ด้วยเหตุผลทางการเมืองในราชสำนักและการ เมืองโลกที่มีผลต่อการเข้ามากำหนดบทบาททางการเมืองใหม่ พระพุทธศาสนาจึงกลับมาพร้อมกับการ เลือกลง และ การฟื้นกลับของสถาบันกษัตริย์ที่ต่างฝ่ายต่างเป็นฐานสนับสนุนค้ำยันซึ่งกันและกัน ในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๓๕-ปัจจุบัน (๒๕๖๐) พุทธศาสนาได้ถูกรื้อฟื้นและเข้ามามีส่วนร่วมกับสังคมกัมพูชาและมีพัฒนาการ อย่างก้าวเตี้ยโตผ่านสถิติพระภิกษุ วัดในส่วนของธรรมยุติกได้เพิ่มขึ้น มีสถานบันการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ใน

ระดับสูงขึ้นอาทิ สถาบันการศึกษาที่เพิ่มมากขึ้น รวมไปถึงสิทธิในการบริหาร การปกครองตนเองที่เป็นเอกเทศ กล่าวคือการมีสมเด็จพระสังฆราชทั้ง ๒ นิิกายที่มีเอกสิทธิ์ในการบริหาร การปกครองภายใต้้นิกายของตัวเอง จึงทำให้เป็นพัฒนาการและการก้าว่างของพระพุทธศาสนาในกัมพูชาโดยเฉพาะธรรมยุติกนิกายมีพลวัฒน์ ขยับก้าวไปข้างหน้าอย่างที่น่าประจักษ์นับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

คำถามท้ายบท

๑. โครงสร้างการบริหารในกัมพูชา มีลักษณะเป็นอย่างไร ?
๒. แนวทางการจัดการเกี่ยวกับการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในกัมพูชาเป็นอย่างไร อธิบาย
๓. พัฒนาการของการจัดการพระพุทธศาสนาในประเทศกัมพูชาเป็นอย่างไร
๔. ประวัติและพัฒนาการของการจัดการศึกษาในประเทศกัมพูชา
๕. ความสำคัญของการจัดการศึกษาเป็นอย่างไรอธิบาย พร้อมยกตัวอย่างประกอบ

อ้างอิงท้ายบท

- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (๒๕๑๔). *นิราศนครวัด*. ธนบุรี : รุ่งวัฒนา.
- ชล เอี่ยม. (๑๙๙๔). องค์การจัดตั้งพระสงฆ์พุทธศาสนิกในประเทศกัมพูชา. *กัมพูชาสุริยา*. ๔๘ (๔) : ๓๑-๔๗ (ภาษาเขมร)
- ชุมพล เลิศรัฐกาล. (๒๕๓๖). กัมพูชาในการเมืองโลกบทบาทเจ้าสีหนุกับสังครามและสันติภาพ. กรุงเทพฯ : ัญญาพับลิเคชั่น.
- เดวิด พี แชนด์เลอร์. *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*. (๒๕๔๖). แปลโดย พรรณงาม เเงาธรรมสาร สดใส ชันติวรพงศ์ และ วงเดือน นาราสังข์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- นภดลชาติประเสริฐ. (๒๕๔๐). เจ้าสีหนุกับนโยบายความเป็นกลางของกัมพูชา. ปทุมธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธิบัติ บัวคำศรี. (๒๕๕๕). *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๖). *พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. พระนคร : คุรุสภา.
- พระเจ้าทิพากรวงศ์. (๒๕๐๕). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ (รัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๔). พระนคร : กรมศิลปากร.
- พระอธิการเกียรติศักดิ์ กิตติเมโธ. (๒๕๕๓). การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีธาดู สิ่งประทุม, เมณีย์ ท่องอยู่, ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (๒๕๕๓). “การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและพระพุทธศาสนาสมัยสังคมนิยมในลาว”, *วารสารลุ่มแม่น้ำโขง*. ๖ (๓) : ๗๓-๙๖ <http://mekongjournal.kku.ac.th/Vol06/Issue0๓/๐๔.pdf>

- พระไพศาล วิสาโล. (๒๕๕๒). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต : แนวโน้มและทางออกจากริกฤต*. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระสุธี สุธมฺมธโร (ยนต์). (๒๕๕๓). การศึกษาของคณะสงฆ์ในราชอาณาจักรกัมพูชา. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระระพี ดั่งลอย. (๒๕๕๕). การศึกษาสถานภาพของพระสงฆ์กัมพูชา ระหว่าง ค.ศ.๑๙๗๕-๑๙๗๙. *สารนิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์เอเชีย)*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุพัตรา ทองกลม. (๒๕๕๖). การศึกษาวัตรธรรมยุติกนิกายในจังหวัดอุบลราชธานี. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม)*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra/Supattra_Tongklom/Supattra_Tongklom_abstract.pdf
- ศานติ ภัคดีคำ, (๒๕๕๕). ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกรุงกัมพูชา", *วารสารสงฆานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, ๑๘ (๓) : ๓-๑๙
- อุเทน วงศ์สถิตย์. (๒๕๔๙). "ธรรมยุติกนิกาย : ศาสนมรดกไทยในกัมพูชา", *หนังสือรวมบทความทางวิชาการจากการประชุมทางวิชาการนานาชาติ เรื่อง : มรดกวัฒนธรรม : ไทยกับเพื่อนบ้าน*. หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ ๒๑-๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๙.
- Chear Keab. (January-March, 2000). "Chivapravat Sangkhep Somdhech Mongkolthepachan Oum Sum Sangha Thero-Biography of Somdhech Mongkolthepachan Oum Sum". *Kambujasuriya*, 54 (1) : 18-28. (Khmer)
- Ian Harris. (2001). *Buddhist Sangha Grouping in Cambodia*. In *Buddhist Studies Review* is the semi-annual journal of the UK Association for Buddhist Studies and is sponsored by the Institut de recherche bouddhique Linh-S'on, <http://www.templenews.org/wp-content/uploads/2011/11/Ian-Harris-Buddhist-Sangha-Groupings-in-Cambodia-BSR-2011.pdf>
- Manich Jumsal. (1987). *History of Thailand and Cambodia From the days of Angkor to the present*, Bangkok: Chalermnit Press.
- Yang Sam. (1987). *Khmer Buddhism and Politics from 1954 to 1984. A Research Project Publication Support by Inoochina Studies Program/Social Science Research Council Khmer Stuideis Institute*.
- Yang Sam. (1990). *Buddhism in Cambodia, 1795-1954. Thesis of Master of arts : Cornel University*.